

SOTHONA

ØSTENSJØVANNETS VENNER
Nr. 49 – juni 2015 – Årgang 26

INNHold

Leder	3
Ny damluke	4
Forurensning	5
Insektundersøkelse i Eikelunden	6
100 elever kuttet oppslag	10
Snekring av fuglekasse	10
Beitedyrene på Bekkasinmyra	10
Prøvefiske – betydelige mengder abbor	11
Hafslund legger ny høyspentkabel	12
Krigsspor og krigsminner – Oppsal gård	13
Ingeniørvåpenets roseleir på Skøyenåsen	16
Østensjø skole – okkupert i to runder	20
Okkuperte eiendommer	22
Krigsfanger på tømmerhugst i Rognerudskogen	24
Fanger på Etterstad – til slavearbeid på Østensjø	25
Landskapet rundt nordenden av Østensjøvannet i 1952	28
Takk til informanter om krigsminner	30
Sovjetiske krigsfanger i Norge	30
Minna Wetlesens husholdningsskole 150 år	31
Rustadfeltet – kunstgresset rehabiliteres	32
Vinternatur – undervisning ved våtmarkssenteret	33
Mitt Østensjøvann: Kari Gran	34
Hvordan navigerer flaggermus i mørket?	35
Oppsal i støpeskjeen	37
Skjøtselsarbeid i miljøparken	38
Oppsal skole adopterer	41
Årsrapport 2014 for fugl ved Østensjøvannet	42
Fisk for folk eller fugl?	43
Snekring av humlekasser	43
Natur og kulturkvaliteter: Abildsø gård og idrettsfelt	44
Når en humle ikke er en humle	46
Boligbygging ved Eterfabrikken	48

OPPDAGET FORURENSNING ELLER SKADDE DYR? VED FORURENSNING, OLJEUTSLIPP ELLER LIGNENDE, KONTAKT VANN OG AVLØPSETATENS TELEFONVAKT: 23 43 79 00 (HELE DØGNET!). SER DU SKADDE DYR SOM KUNNE TRENGE HJELP, RING DYRE-AMBULANSEN PÅ 02222 (KOMMUNAL INSTANS) ELLER FUGLEHJELPEN: 90 08 61 61.

ØSTENSJØVANNETS VENNER

POSTBOKS 77 OPPSAL, 0619 OSLO

REDAKSJON: AMUND KVEIM (ANSV.RED.)
LEIF-DAN BIRKEMOE (REDAKTØR), AUDUN BREKKE
SKRINDO, TORE NESBAKKEN

DESIGN OG LAYOUT: LOUD AND CLEAR AS

GRAFISK PRODUKSJON: 07.NO

E-POST/NETTSIDER

POST@OSTENSJOVANNET.NO

WWW.OSTENSJOVANNET.NO

SOTHØNA: ISSN: 1504-0615

ORGANISASJONSNUMMER: 983 034 446

DRIFTSKONTO: 7874 05 56761

ANNONSESIDER: STYRET

LOGO: ANNE DURBAN

OPPLAG: 2400

FORENINGENS STYRE:

LEDER:

AMUND KVEIM 975 44 552

E-POST: AMUND.KVEIM@OSTENSJOVANNET.NO

NESTLEDER:

FINN A. GULBRANDSEN 481 58 776

E-POST: FI-GUL@ONLINE.NO

STYREMEDLEM / SEKRETÆR:

TØRE NESBAKKEN 970 11 340

E-POST: TØRE-NES@ONLINE.NO

STYREMEDLEM / KASSERER:

LEIF-DAN BIRKEMOE 901 25 523

E-POST: DBIRKEMO@ONLINE.NO

STYREMEDLEMMER:

LISE M. JOHANSEN 909 14 614

E-POST: LISEMARRY@GMAIL.COM

SIGRUN ANTONSEN 924 66 266

E-POST: SIANT@HOTMAIL.NO

PAUL FEKJÆR 908 49 803

E-POST: PAUL.FEKJER@EVRY.COM

VARAMEDLEMMER:

ANDREAS PETTER JENSEN, EIRIK WÆRNER,

TIRIL ANDERSEN, RANDY GUNNAR LANGE

VALGKOMITE:

TØRE NESBAKKEN, LIV SOMMER HOLMEN,

AUDUN BREKKE SKRINDO

MEDLEMSENDRINGER MELDES TIL:

BJØRN STEENSRUD 22 27 01 03

E-POST: BJORNST@SKOGKATT.HOMELINUX.ORG

ØSTENSJØVANNET VÅTMARKSSENTER:

E-POST: SENTERET@OSTENSJOVANNET.NO

REVISOR: BDO AS

MEDLEMSKONTINGENT

HOVEDMEDLEM KR. 150

HUSSTANDSMEDLEM KR. 20

FORENINGER O. L. KR. 400

FIRMA/BEDRIFT O. L. KR. 800

KONTO FOR MEDLEMSKONTINGENTER: 5082 07 54112

REDAKSJONEN AVSLUTTET 29.05.2015

FORSIDEFOTO: DET NYE DAMHUSET MED AVLØPSMEKANISMEN
ER GODT TILPASSET FJELLSIDEN I ØSTENSJØVANNETS
NORDVESTLIGE HJØRNE. FOTO: LEIF-DAN BIRKEMOE
22.04.2015. CANON EOS 60D, F/9, 1/160, 31 MM.

LEDER:

Vis hensyn - respekter vernebestemmelsene!

Østensjøvannet er fredet og all ferdsel i reservatet som skader naturen er strengt forbudt. Likevel opplever vi at enkelte naturfotografer, fuglekikkere og til og med lærere med skoleklasser lager **stier inn i våtmarkbeltet** for å komme nærmest mulig vannet. Det smale beltet mellom turveien og vannet er det mest verdifulle og samtidig det mest sårbare vi har. Vi retter derfor en sterk oppfordring til alle om å avstå fra ferdsel innenfor turveien, særlig i fuglenes hekketid.

Våtmarksenteret på Bakkehavn er i full drift og takket være en god avtale med Oslo kommune har et stort antall skoleklasser denne våren fått undervisning av våre naturveiledere. Her er vi nøye med å tilrettelegge uteundervisningen slik at aktivitetene ikke blir en belastning for naturen.

Dugnadsgjengen vår, som i hovedsak består av pensjonister, gjør en formidabel jobb rundt vannet. Krattrydding på øyene har både gitt gode hekkemuligheter for hettemåkene og samtidig gitt bedre utsikt til vannet mange steder. Dugnadsgjengen trenger flere frivillige og vi oppfordrer alle interesserte til å ta kontakt.

Til høsten er det planlagt oppstart av arbeidet med **omlegging av turveien ved Abildsøfeltet**. Veien ligger i dag alt for nær vannet og vil derfor bli lagt i en bue noe lenger inn. Enkelte vil kanskje savne nærheten til vannet på akkurat denne strekningen, men omleggingen er helt nødvendig for at vi skal lykkes med å beholde naturkvalitetene for fremtiden. Fugleskjulet ved Smedbergbekken ble satt opp for å gi en annen og bedre mulighet til å komme helt ut i vannkanten.

Den nye damluken i nordenden av vannet er endelig på plass. Med den er det nå mulig og aktivt styre vannstanden på en slik måte at det både kan tas hensyn til hekkende fugl i vannkanten og forhindre at store og raske vannstandsvariasjoner fører til erosjon på øyer og bredde.

Det smale beltet mellom turveien og vannet er det mest verdifulle og samtidig det mest sårbare vi har. Året gjennom dannes det stier fra turveien frem til vannet. All ferdsel i reservatet som skader naturen er strengt forbudt. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 09.01.2015.

Vi har lenge ønsket en godt tilrettelagt **natursti** i vårt område. En slik sti, med plakater som forteller om naturverdier der man befinner seg, vil gi nye opplevelsesmuligheter og vil være til god hjelp i undervisningssammenheng. Vi takker derfor **Sparebankstiftelsen DNB** for en generøs gave som gjør det mulig for oss å realisere dette. Planleggingsarbeidet er allerede godt i gang.

Takk til alle som støtter oss ved medlemskap og dugnadsarbeid, ved å gi oss grasrotandelen til Norsk Tipping, bidra til nett- og facebooksidene våre, eller rett og slett ved å bruke området på en måte som naturen tåler.

*Vi ønsker alle en god sommer!
Østensjø mai 2015*

*Amund Kveim
Leder*

Reguleringsmekanismen er montert i damhuset. I tillegg er det satt opp en ytre ristkonstruksjon for å fange opp drivved, søppel og planterester slik at ikke dette tetter for damluken eller overløpet. Damluken, og derved vannstanden, fjernstyres fra Vann- og avløpsetaten. Foto: Amund Kveim 21.04.2015.

ENDELIG! NY DAMLUKE FOR ØSTENSJØVANNET

*Ved nyttår startet arbeidet med etablering av en ny damluke
og arbeidet ble avsluttet 20. april. Luken skal sørge for god kontroll på vannstanden,
noe Østensjøvannets Venner lenge har ønsket.*

AV AMUND KVEIM

Ukontrollert flom og uttapping

Vannstanden i Østensjøvannet har siden 1960-tallet blitt styrt av en dam med overløpsrist og et hevertsystem som har ført vannet gjennom en tunnel ned til Alna ved Bryn jernbanestasjon. Dette anlegget ble etablert for å minske flom i Østensjøbekken som var det opprinnelige avløpet. Dette gamle mekaniske anlegget fungerte fint for å unngå flom nedstrøms, men det har de siste 10 årene ikke fungert som forutsatt, noe som har ført til både uønsket og ukontrollert flom og uttapping. For fuglearter som hekker i vannkanten har dette vært en prøvelse.

Vannstandsvariasjon

Hevertsystemet, populært kalt «Slurpen», medførte rask og stor vannstandsvariasjon, noe vi antar er en av faktorene som har ført til voldsom erosjon på øyer og våtmark. Man merker ikke dette fra dag til dag, eller fra år til år, men i løpet av noen tiår har over halvparten av våtmarkene ved Østensjøvannet gått i oppløsning.

Hydraulisk styrt damluke

Dette måtte det gjøres noe med, og det var derfor med stor glede vi registrerte at arbeidene kom i gang rett etter nyttår. Det ble lagt

en anleggsvei inn til område, og denne er lagt på duk slik at den kan fjernes. Videre ble det bygget en ytre fangdam i vannet rundt området. Dette var nødvendig ettersom støpning av ny dam måtte skje tørt og man ikke kunne tappe ut Østensjøvannet. Den gamle anordningen er fjernet, og en ny hydraulisk styrt damluke er montert. Videre er den gamle overløpsristen beholdt i samme høyde som tidligere på kote 104,93 m.o.h. Det vi ser fra utsiden er damhuset, kledd med brune bord, der reguleringsmekanismen sitter. I tillegg er det satt opp en ytre ristkonstruksjon for å fange opp drivved, søppel og planterester slik at ikke dette tetter for damluken eller overløpet. Damluken, og derved vannstanden, fjernstyres fra Vann- og avløpsetaten.

Avsperret

Det er PA entreprenør AS som har utført arbeidet, og de håpet på en kald og tørr vinter. Som kjent ble det ikke slik og det gjenstår derfor noe etterarbeid som f.eks. endelig rydding av riggplassen og anleggsveien. Det er Fylkesmannen i Oslo og Akershus som har fastsatt at arbeidene måtte være avsluttet pr. 20. april for å få ro ved vannet i fuglenes hekkeperiode. Arbeidet vil bli gjenopptatt etter ferien og området vil derfor inntil videre fortsatt være avsperret. Vi ber derfor publikum respektere gjerdene.

Vannstanden var i vinter senket ca. 20 cm under det normale, men vil nå etter avsluttet arbeid stige. Vi får håpe at hekkende fugl greier å tilpasse seg dette, denne formodentlig siste sesongen med uønskede vannstandsvariasjoner.

Det ble bygget en ytre fangdam i vannet rundt området. Dette var nødvendig fordi støpning av ny dam måtte skje tørt. Vannstanden ble regulert med uttapping av vann gjennom rørene. Foto: Leif-Dan Birkemoe 14.03.2015.

FORURENSNING

Smedbergbekken som renner ut i Østensjøvannet like ved fugleskjulet var en dag i mars plutselig hvitfarget. Hva hadde skjedd? Var det kloakkutslipp? Hvor kom partiklene fra? Saken viste seg å ha en enkel forklaring. Smedbergbekken får tilførselsvann fra Manglerudområdet. Tilførselsbekken renner gjennom dalen mellom Havreveiens øst og vestside. Der Byggveien er på det laveste punktet bygges det en barnehage. Grunnarbeidene ga utslipp til røret som fører bekkevannet videre til Østensjøvannet. Det viser hvor fort og skadelig det kan være å slippe forurenset vann ut i grunnen.

I mars var det forholdsvis store grunnarbeider på gang ved Byggveiens laveste punkt. I dalen går en tilførselsbekk til Smedbergbekken som igjen renner ut i Østensjøvannet. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 24.03.2015.

RØDLISTEDE BILLER FUNNET I EIKELUNDEN!

Eikelunden hører inn under Østensjøområdet miljøpark. Da miljøparken ble vedtatt i 2002 var det et stort behov for å få sammenstilt eksisterende kunnskap over områdets natur- og kulturkvaliteter. Rapporten, endelig ferdigstilt i 2007, ble utarbeidet av NINA ved Tor Erik Brandrud på oppdrag fra Friluftsetaten i Oslo kommune. Eikelunden ble beskrevet med utviklingstrekk, trusler, skjøtselsbehov og verdier. Rapporten ga uttrykk for at det i denne skogen var enkelte svært grove eiker som kan huse rødlistede sopp- og insektarter. Dette ble imidlertid ikke nærmere undersøkt. Østensjøvannets Venner tok i 2014 initiativ til å gjennomføre en insektundersøkelse for å dokumentere artsrikdommen.

TEKST TONE BIRKEMOE – FOTO LEIF-DAN BIRKEMOE

Eikelunden sett fra Abildsø gård. Plogveien i forkant.

Eikelunden

Eikelunden befinner seg på en liten kolle som avgrenses av bebyggelsen i Treskeveien mot nord og vest, bebyggelsen i Skigardveien mot øst og bebyggelsen i Plogveien mot sør (bildet over). Store høyspentmaster rager høyt opp over eikekronene. En gruset gangsti anlagt midt på 1990-tallet brukes flittig av turgåere gjennom området.

Området har et rikt jordsmonn, med fine vekslinger mellom grunnfjellsberg og rike marine avsetninger av leire og silt. Og vegetasjonen er, som navnet sier, preget av eik. Trolig har området tidligere vært brukt som beite og slåttemark.

I denne lille, grønne oasen er det også registrert fire sikre gravhauger fra jernalderen. Hver av haugene har en diameter på 5-9 meter og er om lag 1 meter høye. To av dem har en grop i toppen, muligens etter plyndring.

En gammel eik er ikke bare et tre

Eiketrær kan bli veldig gamle, sannsynligvis bortimot 1000 år. Men å bestemme alder på slike gamle trær er ikke lett. Svovelkjuke

og oksetungesopp er spesialister på eikeved og «spiser opp» indre deler av treet om de kommer til. Sammen med blant annet vedspisende biller lager de spennende hulrom i grener og stamme. Og når treet først er hult, er det umulig å telle årringene.

Med grov bark, hulrom, døde greiner og stammedeler øker antall levesteder som kan utnyttes av andre arter. Spesielt er det mange sopp, lav og insekter som dukker opp. Noen arter er spesialister på hulrom, andre foretrekker greiner eller bark. Atter andre er avhengig av ved i et spesielt stadium av nedbrytning. En gammel, hul eik kan sammenlignes med en boligblokk der flere hundre beboere har fått hver sin favorittleilighet, alle litt forskjellige.

Hule eiker er en egen Utvalgt Naturtype

Hule eiker ble 13. mai 2011 vedtatt som en Utvalgt Naturtype under den nye naturmangfoldloven. Totalt finnes det fem ulike slike utvalgte naturtyper som alle er levested for sjeldne arter og som i seg selv er på tilbakegang i Norge. De eikene som omfattes av forskriften «utvalgt naturtype hule eiker» er middels store eiker (mer enn 95 cm i omkrets i brysthøyde) med synlig hulrom, og ALLE store eiker med en omkrets på mer enn to meter,

Fellene ble hengte så høyt opp som mulig. Vi brukte stige til å feste felle-tauet utenfor rekkevidde til folk som kom forbi. Dette treet står på oversiden av stien ved siden av en jernaldergrav.

uavhengig av hulrom. Forskriften gjelder ikke i produktiv skog. De store eikene er ofte hule selv om vi ikke ser det, og har også grov bark og mange døde greiner. Selv om eika i dag har en liten utbredelse i Norge, er eik det treslaget som har flest arter knyttet til seg, faktisk er det så mange som 1500 insekt-, sopp- og lavarter som kan nyttiggjøre seg av eik.

Soleksponte eiker gir større mangfold

I Norge antar vi at det finnes et sted mellom 40-80 000 hule eiker. I Eikelunden på Manglerud finner vi noen av dem. Flere av trærne har en bred, vid krone, noe som tyder på at de har vokst opp i et mer åpent område enn det vi ser i dag. Eiketrær gir god skygge, og sannsynligvis har beitedyr tidligere holdt annen vegetasjon nede.

Eiker som får stå åpent er mer attraktive for andre insekter. Dette gjelder både arter som har en spesiell forkjærlighet for eik, og de mer krevende, rødlistede artene. Fylkesmannen bevilger derfor penger til fristilling av eiketrær, dvs. tynning av andre trær som vokser opp og skygger for eikene. Håpet er at dette tiltaket vil bevare de artene som allerede måtte være her, og kanskje skape et miljø som gjør det lettere for nye arter å kunne etablere seg.

Ved tømning må fellene heises ned og innholdet tømmes ut. Den grønne væsken er propylenglycol, det vil si frostvæske som brukes i biler. Den bevarer insektene så de ikke råtner mellom hver tømning.

Totalt 45 billearter

Sommeren 2014 ble det hengt opp fire insektfeller fordelt på tre trær i Eikelunden. Målet var å finne ut hvilke biller knyttet til død ved som finnes her. Fellene hang ute fra begynnelsen av mai til slutten av august og ble tømt hver annen uke. Totalt fant vi 45 billearter, hvorav 23 er kjent for å leve i død ved av eik. To av billene er spesielt nært knyttet til død eikeved. Borebilla *Dorcatoma chrysomelina* lever av soppangrepet ved inni hule eiker og ble fanget i den største eika som ligger nedenfor stien i skogen mot Plogveien. Dette treet er ikke synlig hult, men kronen er høy og sannsynligvis er deler av treet angrepet av sopp og kan tilby det ønskede levestedet for denne billearten. Alternativt bor den i et annet tre, men har tatt seg en flygetur til dette treet. Arten er ikke tidligere funnet ved Østensjøvannet. Den andre arten som liker seg spesielt godt i eik er løpebilla *Dromius quadrimaculatus*. Den sniker seg rundt på stamme og greiner nattetid på jakt etter småkryp. Den er tidligere funnet ved nordenden av Østensjøvannet og i slåttinga Sjøli mot Manglerud.

Nær truet

To av de registrerte artene er listet som nær truet (NT) på den norske rødlista fra 2010. En av dem, *Trichoceble memnoni*, er en rovbille i familien børstebiller og blant annet knyttet til døde eiketreiner på levende trær. Den ble da også funnet i den øverste fella i det største treet. Denne billen er tidligere bare funnet på Hovedøya, Bygdøy og Skøyen i Oslo-regionen, i tillegg til i Drangedal og ved Farris-vannet i Vestfold (artsdatabanken, artskart).

Den andre rødlistede arten, løvråtevedbilla (*Microhagus lepidus*), lever i råteangrepet ved av en rekke treslag og er ikke spesielt knyttet til eik. Den er tidligere funnet i Almedalen og ved Abildsø gård som også hører inn under Østensjøområdet miljøpark, noe som

*Den høyesthengende fella i det store treet i skogen. Her fanget vi blant annet den rødlistede billen *Trichoceble memnoni* som er knyttet til døde eikegreiner.*

tyder på at arten har en levedyktig bestand i området. I denne undersøkelsen ble løvråtevedbilla registrert i det største treet som vi hadde felle på i Eikelunden.

Betydelige biologiske verdier

Forekomsten av to rødlistede (NT) og 23 eiketilknyttede billearter i Eikelunden, til tross for at vi kun hadde fire feller fordelt på tre trær i én sommer, tilsier at det er betydelige biologiske verdier i dette lille området og at vi bør ta vare på denne lokaliteten. Det er gledelig at Østensjøvannets Venner og Skolegård på Abildsø gård har brukt flere sesonger på å fristille de store eikene. Dette vil gi økte muligheter for de artene som allerede har disse trærne som sitt leveområde. Kanskje vil det også dukke opp noen nye?

En oversikt over fangsten i de tre eiketrærne finnes på nettsidene til Østensjøvannets Venner.

Takk

Takk til Sindre Ligaard for bestemmelse av billene og til Anne Sverdrup-Thygeson for gode råd og gjennomlesning av denne artikkelen.

REFERANSER

- Direktoratet for naturforvaltning (2012). Handlingsplan for utvalgt naturtype hule eiker – DN-rapport 1-2012.
- Gough, L. A., T. Birkemoe og A. Sverdrup-Thygeson (2014). "Reactive forest management can also be proactive for wood-living beetles in hollow oak trees." *Biological Conservation* 180, 75-83.
- Hansen, L.O. og Falck, M. (2000). Insekter ved Østensjøvannet. Rapport for Oslo kommune. 66 sider.
- Kålås, J. A., Å. Viken, S. Henriksen og S. Skjelseth, Editorer. (2010). Norsk rødliste for arter 2010, Artsdatabanken, Norge.
- Lindroth, C.H. (1986) The Carabidae (Coleoptera) of Fennoscandia and Denmark. *Fauna Ent. Scand.* 15. 432.
- Oslo kommune. Forvaltningsplan for Østensjøområdet miljøpark. Del 1 Statusrapport natur og kvaliteter. Oslo 2007.
- Sverdrup-Thygeson, A., H. Bratli, T. E. Brandrud, A. Endrestøl, M. Evju, O. Hanssen, O. Stabbetorp og F. Ødegaard (2011). Hule eiker – et hotspot-habitat. Sluttrapport under ARKO-prosjektets periode II. -NINA Rapport 710.
- Sverdrup-Thygeson, A., H. Bratli, T. E. Brandrud and F. Ødegaard (2010). Faglig grunnlag for handlingsplan for hule eiker. – NINA Rapport 631.

100 ELEVER KUTTET OPPSLAG

Elever fra adopsjonsskolene Manglerud og Oppsal gjorde i slutten av april en storstilt innsats med å rydde oppslag, dvs. kutte fjorårsskudd fra røtter til trær som tidligere var felt. På Bekkasinmyras søndre del var 6. klassetrinn med 60 elever fra Oppsal ivrige ryddere i 1 ½ time. På slotteenga Sjøli gikk 40 elever fra 6. klassetrinn på Manglerud løs på oppslagene, også de i 1 ½ time. Oppsummert blir det at 100 elever jobbet totalt 150 timer. Flott innsats!

Adopsjonsskolen Oppsal med 60 elever fra 6. klassetrinn i gang med å kutte oppslag. Foto: Lise M. Johansen.

SNEKRET SIN EGEN FUGLEKASSE

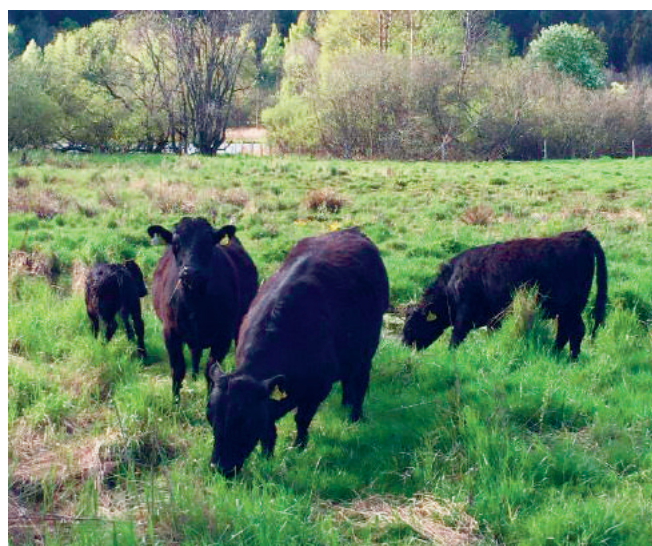
Markus 6 år fra Høyenhall har snekret fuglekasse under Åpen dag på Østensjøvannet våtmarkssenter søndag 1. mars. Kalle Turkerud fra NRK Østlandssendingen intervjuet Markus etter vellykket snekring. Fuglekassen fikk Markus, slik også alle de andre som snekret, ta med seg hjem uten byggekostnader.

Foto: Leif-Dan Birkemoe.

BEITEDYRA PÅ BEKKASINMYRA 2015

Kveget som i år beiter på Bekkasinmyra, er av rasen *dexter*. De første skriftlige kildene om denne rasen er fra 1845. Dexterrasen har sitt opphav sørvest i Irland, der den var såkalt "fattigmannsku" som skaffet melk og kjøtt. Den ble også brukt som arbeidsdyr. Under den store utvandringen til Nord-Amerika tok irske bønder med seg disse dyra. Slik ble rasen spredt til USA og Kanada. Dexterkveget har vist seg å være velegnet som fjelldyr. De tåler det kalde klimaet veldig godt. I Kanada går de ute i 30 minusgrader! Med andre ord er de godt egnet til å være ute året rundt. For 15 år siden kom de første Dexterdyrene til Norge. Stadig flere bønder har fått øynene opp for denne vesle kua som gjerne sammenliknes med en shetlandspooni i forhold til en vanlig hest. Rasen har store klover i forhold til kroppsvekta. Den er derfor velegnet i bratte fjellsider og i myrområder. Gjennomsnittsvekten for ei ku er ca. 300 kg. Skulderhøyden er 90 – 110 cm. Det er tre fargevarianter i rasen. Svart er den dominerende fargen, men dexterkuer finnes også som rød og blakk. Kuene heter Hanna og Hedda, kalvene Josefine og Krise. Eierne heter Hilde Aukrust og kommer fra Svartskog.

Kilde: Bondebladet.

Kuene på Bekkasinmyra heter Hanna og Hedda, kalvene heter Josefine og Krise. Foto: Finn Arnt Gulbrandsen, 14.05.2015.

Undersøkelsen i september 2014 viste at det var betydelige mengder med abbor. Bildet er tatt 9. januar 2015 under isfiske i Østensjøvannet. Foto: Leif-Dan Birkemo

PRØVEFISKE – BETYDELIGE MENGDER ABBOR

Naturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, gjennomførte i september 2014 en fiskeribiologisk undersøkelse med garn i Østensjøvannet for å klarlegge status med tanke på artssammensetning og dominansforhold. Undersøkelsen ble lagt opp for å kunne sammenliknes med en tilsvarende undersøkelse fra 1998.

AV LEIF-DAN BIRKEMOE

Mulige endringer i fiskesamfunnet

Prøvefiske høsten 2014 ble gjennomført primært for å få et bedre grunnlag til å bedømme om det nye utløpssystemet som etableres våren 2015 vil føre til endringer i fiskebestandene. Det nye damlukesystemet vil gi grunnlag for endringer i vannstandsregimet og i større grad gjenspeile naturlig vannstandsvariasjon. Norconsult gjennomførte en naturfaglig vurdering av tiltaket og har i den sammenheng pekt på mulige endringer i fiskesamfunnet som følge av ny vannstandsvariasjon.

Økte fangster

Prøvefiske i 2014 viste økte fangster sammenliknet med de gjennomført i 1998. Det gjaldt spesielt i de pelagiske områdene (i de frie vannmassene), der det i 1998 ikke ble påvist fisk, mens det i 2014 ble tatt relativt høye fangster, spesielt av abbor. Det var en beskjeden forekomst av mort og bare en gjedde. Karuss ble ikke tatt i 2014, men det er bekreftet relativt tett bestand av småvokste individer i strandsonen.

Oksygenvinn

Fravær av småfisk, og spesielt de lave fangstene av mort, er vanskelig å forklare. Oksygenvinn om vinteren er antagelig en styrende faktor for fiskesamfunnet. Forholdene for fisk i Østensjøvannet må uansett karakteriseres som ustabile, men milde vintre med perioder med nedbør som regn, kan gi større gjennomstrømning og redusere sannsynligheten for fiskedød pga. oksygenvinn på etterm vinteren.

Vannstandsregimet

Norconsult pekte i 2013 på at - med det gamle utløpssystemet - kan det oppstå raske vannstandsvariasjoner på opptil 25 cm i april-mai, noe som kan føre til tørrlegging av rogn som ligger på grunt vann. Dette vil kunne ramme mort og gjedde mer enn abbor fordi abbor legger rognen dypere og fordi gyteperioden skjer over en lengre periode. Selv om 25 cm senkning må regnes som beskjeden, kan dette forklare forskjellen i fangstene mellom abbor, mort og gjedde. Dersom tapperegimet har vært primærårsak til dødelighet, vil fiskesamfunnet kunne respondere raskt på de endringene i vannstand som vil følge av det nye vannregimet.

Innløpsbekkene

Elektrofiske på de tre innløpsbekkene Ulsrubbekken, Smedbergbekken og Bølerbekken og i Østensjøbekken som eneste utløpsbekk i juni 2014, viste fravær eller svært lite fisk. Det er lite som tyder på at det er egne fiskebestander knyttet til innløpsbekkene.

Kilde:

UiO, Naturhistorisk museum, rapport 43. ISSN nr. 1891-8050/ ISBN nr. 978-82-7970-059-3. 2015. Prøvefiske i Østensjøvannet, Oslo kommune 2014. Åge Brabrand, Henning Pavel, Trond Bremnes.

HAFSLUND LEGGER FOR TIDEN NY HØYSPENTKABEL FRA ABILDSØ TIL OPPSAL

KABELGRAVING I MILJØPARKEN

Den gamle kabelen fra trafoen i Plogveien til Oppsal har olje som kjølemedium og herfra har det ved gjentagende anledninger vært lekkasjer. Mange har sikkert lagt merke til stadig graving mellom Østensjø skole og Østensjøbekken.

TEKST AMUND KVEIM – FOTO LEIF-DAN BIRKEMOE

Den gamle kabelen blir liggende

I hovedsak skal gammel kabel fjernes og ny legges i samme grøft. Fra trafoen i Plogveien skal det graves nordover i kraftgaten vest for Plogveien og videre østover nord for Manglerud skole. Herfra og ned mot Østensjøbekken ligger den gamle kabelen i natur-

områder, og man vil derfor heller legge ny kabel langs turveien ned «Blodbakken» og videre over til Østensjøveien. Man har altså her vurdert det som best å la den gamle kabelen bli liggende for å unngå uheldige naturinngrep. Oljen forutsettes å kunne bli tappet ut på laveste punkt på den aktuelle strekningen. Det kan godt hende at det samlet sett er best å la kabelen ligge, men det forutsetter at vi vet hva miljørisikoen faktisk er. Trass i gjentagne henvendelser både til Hafslund og Oslo kommune har ingen kunnet fortelle oss noe om hvilke stoffer oljen og kabelen i dette konkrete tilfellet inneholder, og det er derfor ikke mulig å foreta en faktabasert vurdering. Dette er ikke akseptabelt, særlig ikke når kabelen ligger i Østensjøområdet miljøpark.

Fremmed masse

Grøntområder i tettbebygde strøk fremstår alltid som fristende når infrastruktur som kraftkabler skal fremføres. Områdene er som regel i offentlig eie, det er lite eksisterende anlegg å ta hensyn til og det er enkelt og rimelig å grave. Etter avsluttet graving fylles det på masse og sås til. Ofte benyttes fremmed masse og det tas lite eller intet hensyn til at det er stedegne arter som må plantes. Resultatet er at naturen i området forandres. Gravearbeidet medfører også en betydelig fare for spredning av fremmede plantearter som russekål og kanadagullris.

Nettverk av ledninger

Gjennom Østensjøområdet miljøpark går det i dag et nettverk av ledninger, alt fra høyspentkabler i luft og bakke, til fjernvarme-, vann- og kloakkrør samt signalkabler for TV, nett og telefon. Mange av anleggene er av eldre årgang og vi vet at disse representerer fare for forurensning i ulik grad. Problemet er at man neppe vet hva kablene inneholder og hva som vil skje ved nedbrytning, og Hafslunds gamle høyspentkabler er et godt eksempel på dette.

Sårbare naturområder

Saken viser klart hvor viktig det er å unngå å legge infrastruktur i bakken gjennom sårbare naturområder. Når kabler er lagt i bakken vet man at de har en begrenset levetid før de enten må vedlikeholdes eller erstattes. Dette vil medføre uheldige gravearbeider. Om det ikke skal gjelde for alle områder, så må det da som et minimum gjelde ved Østensjøvannet.

Fra trafoen i Plogveien graves det nordover i kraftgaten vest for Plogveien og videre østover nord for Manglerud skole.

OPPSAL GÅRD – SPOR ETTER OKKUPANTENE

Det er i 2015 75 år siden den annen verdenskrig begynte i Norge og 70 år siden den sluttet. Motstandsbevegelsen og tyskernes virksomhet i området rundt Østensjøvannet har vært trukket frem, spesielt ved runde år. I 1995, 50 år etter krigens slutt, ble det arrangert en fotoutstilling på Deichmans bibliotek, filial Oppsal, som også omfattet krigstiden. Ved åpningen av bildebasen Østensjø lokalhistoriske bilder i 2004 var materialet fra denne utstillingen det første som ble digitalisert.

AV LEIF-DAN BIRKEMOE

«Panikkdagen» 10. april 1945 foran butikken til Ole Jerpset i Østmarkveien 2. Kundene strømmet til for å sikre seg matvarer.
Foto: Østensjø lokalhistoriske bilder, nr. B2050067.

KRIGSSPOR OG KRIGSMINNER FRA OPPSAL GÅRD TIL ØSTENSJØ SKOLE

Krigsspor er fysiske minner fra krigen 1940-1945. Krigsminner kan være steder der nazistene var innkvartert, hadde kontor, anlegg, festninger og fangeleirer. Av fysiske spor er de fleste slettet, men i området fra Oppsal gård til Østensjø skole kan vi fortsatt minnes noe av det okkupantene foretok seg. Folk som bodde her observerte hva som fant sted ved å ta bilder, skrive ned eller formidle det muntlig. Motstandsbevegelsen var mer systematisk i sine rapporter, men fikk neppe med seg alt. Milorg-jegerne hadde ofte en vanskelig oppgave med nedtegnning og rapportering av observasjoner.

Den tyskbyggete rødmalte «Melbua» har skyvedør over hele den ene vegg på nordsiden slik at motorsykler med sidevogn kunne kjøre rett inn. En oppbygd tilførselsvei fører inn til bua som var godt isolert. Etter krigen ble benyttet som lager for mel. Derav navnet. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 08.05.2013. Østensjø lokalhistoriske bilder, nr. B20140222.

Bilder fra krigstiden

I ettertid har det dukket det opp bilder som gir grunnlag for supplering av hendelser fra krigsårene. I tilknytning til og med støtte i bildene ble det i 2014 arrangert to samlinger med 14 eldre Oppsal-beboere for å fortelle det de kunne huske fra krigens dager, enten selvopplevd eller fortalt av foreldre, familie og venner. En hendelse som de fleste hadde et minne om var «panikkdagen» 10. april på Oppsal der folk strømmet til Ole Jerpsets butikk i Østmarkveien 2 for å sikre seg matvarer.

Som en videre oppfølging har også andre informanter gitt sitt bidrag til ytterligere forståelse av krigstiden. Milorg-sjef Terje R. Diesen har vært den som har skrevet motstandsbevegelsens historie i Oslo-området, men selv den kan i ettertid bli supplert med lokale tilføyelser.

Byantikvaren i Oslo holder på med å registrere bygninger nazistene oppførte i Oslo under krigen. Antallet ser ut til å nærme seg 1000, men de aller fleste er revet og sporene slettet. På Oppsal gård er det fortsatt noen fysiske nazispør som krigsminner.

Russiske krigsfanger som griserøktere

Ingeborg Jesperud, født Løvseth, var 12 år da tyskerne okkuperte Oppsal gård i 1942. Tyskerne rett og slett tok grisene, hestene og de 3-4 kuene på gården og drev videre med hjelp fra russiske krigsfanger. Først kom de med lastebil fra fangeleiren på Etterstad. Senere med egen blåtrikk, plassert i den ene delen av vognen. De omkring ti fangene som for noen timer skulle være griserøktere ble godt vokter av bevæpnede tyske soldater.

Det var skummelt å ha tyske vakter med våpen og kappe i nattemørket, forteller Ingeborg. Spesielt skummelt var det om kvelden og natten når vi skulle på toalettet, det var utedo bak fjøset, og tyske vakter med store hunder gikk rundt i nattemørket.

Det hendte at de tyske vaktene sparket i hjel smågris og grillet kjøttet. Slik behandling av gris synes jeg var forferdelig. Fangene så sitt snitt til å smugspise litt de også. Fangene fikk melk i spann av oss på gården. Merkelig nok ville de helst ha brennevin. (Se Sothøna nr. 45 2013, Minner fra gårdsdriften).

Mot Oppsalhjemmet, står det rester av en vaktbu i pusset murstein. Dette var bua til «Adolf» som passet på grisene, kan Ingeborg Jesperud fortelle. Av inventar i bua kan Ingeborg huske et bord og en seng. Foto: Leif-Dan Birkemoe. 08.05.2013. Østensjø lokalhistoriske bilder, nr. B20140220.

Skyller var mangelvare

Hans Løvseth hadde forut for okkupasjonen av Oppsal gård vanskeligheter med å skaffe nok skyller til grisene. Tyskerne så imidlertid potensialet, de trengte flekk til sine forlegninger.

Villagrisene i distriktet levde for en stor del på skyller som ble samlet inn hos venner og slektninger, gjerne i byen. Reidun Skjellum fortalte at hun og venninnen Evylin Bogstad en dag hadde vært i byen for å hente skyller eller «skuler» som hun sa. Medbringende en pakke med skyller tok jentene trikken til Oppsal. Pakken satte de fra seg i midtgangen på trikken. Da de kom til Oppsal var pakken borte. De spurte konduktøren og han kunne opplyse at det var en passasjer som gikk av på Godlia som tok den med seg. Jentene hadde mye moro av å tenke på det uttrykk vedkommende fikk da pakken ble åpnet og potetskrell, kålblader og annet matavfall kom til syne! Det lo vi av lenge, kommenterte Reidun.

Tyskernes griser på Oppsal gård må vi anta fikk skyller fra egne anlegg. Ikke minst fra den nærliggende offisersmessi i Haakon Tveter vei 29. Den mest brukte slakter av villagris var Alfred Pettersen eller «Alfred i Kroken» (Skøyenåsveien 4 i dag), men tyskerne så ut til å ha ordnet seg på egen hånd.

«Melbua»

Det er noen få nazi-spor tilbake på Oppsal gård. Tyskerne bygget flere brakker i tillegg til driftsbygningene som var der ved okkupasjonen. Den tyskbyggete rødmalte «Melbua» har skyvedør over hele den ene vegg på nordsiden slik at motorsykler med sidevogn kunne kjøre rett inn. En oppbygd tilførselsvei fører inn til bua. Dessuten var den godt isolert slik at bua etter krigen ble benyttet som lager for mel. Derav navnet.

Sikteinnretningen til mitraljösen i et vaktårn som passet på de russiske fangene mens de jobbet på Oppsal gård. Foto: Tor Larsen, Østensjø lokalhistoriske bilder, nr. B20140109.

«Adolf»

I utkanten av gården, helt i nord mot Oppsalhjemmet, står det rester av en vaktbu i pusset murstein. Dette var bua til «Adolf», kan Ingeborg Jesperud fortelle. Han passet på grisene. Av inventar i bua kan Ingeborg huske et bord og en seng.

Huset over potetkjelleren, som nå er revet, var også et tilholdssted for tyskerne. De øvrige hus og brakker som tyskerne bygget på gården er revet.

Mitraljøsepost

Tor Larsen (f.1935) bodde i annen etasje i forretningsgården til Ole Jerpset (Østmarkveien 2) med vindu mot nordvest. På potetjorden foran Oppsal gård var det en mitraljøsepost betjent av tyske vakter som passet på de russiske fangene mens de jobbet på gården. Da frigjøringen kom løp Tor ved første mulighet bort til tårnet for å sikre seg mitraljösen. Men nei, noen hadde greid å rappe den før han. Det han fant var sikteinnetningen som han tok med seg. Den står nå utstilt på hans verksted i Drøbak. Området rundt gården der fangene jobbet, var inngjerdet med piggtåd, mente han. Men selve gården med hovedbygningen der Løvseth-familien bodde, var ikke inngjerdet.

ROSENBUSCH – INGENIØRVÅPENETS ROSELEIR PÅ SKØYENÅSEN

Tyskerne utførte store byggearbeider langs Haakon Tveters vei som på flere måter ble en egen leir som ble kalt Rosenbusch. Derneist rekvirerte de villaene i den gamle bebyggelsen på sørsiden av Haakon Tveters vei og langs Østensjøveien. Østensjø skole ble også okkupert. På den måten var leiren delt i tre deler. Skøyenåsen ble ofte benyttet som navn på leirkomplekset.

AV LEIF-DAN BIRKEMOE

Bygningene i Haakon Tveters vei

I Haakon Tveters vei fra Skøyenåsen T-banestasjon og sørover til omtrent der boligblokkene (Haakon Tveters vei 41) begynner på vestsiden av veien bygget tyskerne 15 små tømmerhus, en messebygning i nord, en kontorbygning på 20 x 50 meter i to etasjer i sør i tillegg til kommandantboligen i Haakon Tveters vei 35 som var en okkupert villa, eneste hus som lå i området fra før krigen. Det var fabrikkeier Nordby som eide huset i Haakon Tveters vei 35 da tyskerne rekvirerte det. Nordby ble kalt «madrassmannen» fordi han drev Saxo madrassfabrikk i Etterstadgata på Vålerenga. I leirens fire hjørner lå det betongbunkere. Hele anlegget

var gjerdet inn med piggråd. Jordene ned mot Østensjøveien, vest for trikkelinjen var minelagt. Trolig var dette såkalte anti-personellminer som ble brukt i tusenvis rundt de tyske forlegningene og anleggene. Det var på daværende Kussius Metallvarefabrikk på Bryn at tyskerne blant annet produserte slike fotminer. Produksjonen gikk for fullt til den ble sprengt av motstandsfolk 14. oktober 1944. (Terje Diesen). Rundt 2010 fant Hafslund nett, ved graving etter en høyspentkabel under Østensjøbekken, en mine som Forsvaret tok seg av. Det foreligger ingen nærmere omstendigheter om funnet, annet enn at det kan ha vært en dumpelass på funnstedet.

Småhus nord for kommandantboligen, Haakon Tveters vei 35, under oppføring 4. februar 1944. Foto: Cato Hermansen, Østensjø lokallhistoriske bilder, nr. B20130114.

Vakkert anlegg

Av leierens tre deler var det særlig leiren i Haakon Tveters vei som skulle vise seg å bli et vakkert anlegg. Gangveier med skiferheller mellom gressplenene fram til husene bandt leirområdet sammen. Samtlige bygninger var omgitt av roser av typen Rosa rugosa – også kalt fattigmannsroser. Tyskerne kalte derfor leiren rett og slett for Lager Rosenbusch - roseleiren. Mot veien var det et pent og lavt hagegjerde. En slik standsmessig leir huset stort sett offiserer, men også en del kvinnelig personell. Milorgs etterretnings-rapporter gikk ut på at dette var staben for de tyske ingeniør-troppene (Festungsspionerstab) for Norge, Danmark og Finland. (Rolf Holth og Terje Diesen).

Sovjetrussiske fanger

Oppsetting av vakt- eller portnerhuset til kommandantboligen og de mange tømmerhusene, kan dokumenteres på bakgrunn av bilder tatt 4. februar 1944. Fotograf var Cato Hermansen fra Oppsal. Bildene ble tatt i smug fra eiendommen til plassen Kroken (i dag Skøyenkroken 4), omtrent rett bak dagens Haakon Tveters vei 36.

Flere av arbeiderne vi ser på bildene er trolig sovjetrussiske fanger fra Etterstad som sammen med norske og tyske fagfolk satte opp prefabrikkerte laftede hus fra Heggedal Bruk i Asker. Mannen bak denne virksomhet var Alf Whist som i 1944 ble næringsminister i Quislings regjering. Allerede etter Wehrmachts ankomst til Norge i 1940 fikk Heggedal Bruk store ordrer fra okkupasjonsmakten for levering av tømmerhus over hele landet.

Bildene viser også lemmer, trolig tyskproduserte brakkelemmer, som ligger klar til oppsetting. Noen panelte hus fremgår da også fra bildene. Ingen piggtådgjerder kan sees, noe som også tyder på at leiren er under oppbygging.

Reidun Skjellum fra Oppsal kan fortelle at hun en dag fikk smuglet inn en matpakke som ble lagt i lommen på en frakk som hang på gjerdet. Dagen etter hang det ti frakker på gjerdet!

Denne hendelsen kan være en god antydning på at det var fanger som deltok i byggingen.

Kontrollpost – elgkjøtt og knott

All trafikk som gikk forbi og delvis gjennom leiren ble kontrollert på en kontrollpost ved veien omtrent der man kommer opp fra Skøyenåsen T-banestasjon. Noen episoder verserer blant de som opplevde passering (Tor Larsen med flere).

På slutten av krigen ble «Tyristua» bygget av tilkjørt laftet tømmer fra Østerdalen. «Tyristua» ga i 1957 trolig navnet til Tyristubbeveien. Tømmeret fra Østerdalen var veldig gammelt, kanskje fra 1600-1700-tallet, fortelles det. Lassene ble kjørt gjennom kontrollen på Skøyenåsen. Ved en anledning var dørene til huset med på lasset. Tyskerne forsto ikke ved kontroll hvorfor en av dørene var så tung, men saken ble ikke undersøkt på kontrollposten. Det viste seg nemlig at det var gjemt elgkjøtt mellom to dører!

Vakt- eller portnerhuset til kommandantboligen, Haakon Tveters vei 35, under oppføring 4. februar 1944. Foto: Cato Hermansen, Østensjø lokalhistoriske bilder, nr. B20130116. Flyfotoet fra 1952 på side 28-29 viser portnerboligen som et lite hvitt hus.

Noen dager etter frigjøringen 8. mai ble Rosenbusch overtatt av Milorg ved en flaggmarkering. Sjefen for gruppe 13132, William Johansson fra Bryn Hovedgård ledet seremonien. Til stede var Milorg-jegere fra 13132. I tillegg lottene fra lag 4 (sanitet). Ingen tyske offiserer deltok, de hadde allerede forlatt leiren. Foto: Cato Hermansen, Østensjø lokalhistoriske bilder, nr. B20130176.

En brødkjører passerte en dag kontrollposten på Skøyenåsen. Bilen skulle egentlig gå på knott, men denne gikk på white spirit eller karbid. Vaktsoldaten kjente på røret fra ovnen som var kaldt. Han ristet bare på hodet og lot bilen kjøre videre. Når barn passerte kontrollposten var vaktene svært medgjørilige.

Bomberom

Et annet anlegg har blitt beskrevet som tunnel eller grotte med start omtrent over veien for Haakon Tveters vei nr. 29. Arne Fjeldstad, Milorg-jeger som måtte flykte til Sverige, bodde under krigen i Vetlandsveien, men flyttet på 1950-tallet til huset fabrikk-eier Nordby hadde bygget vegg i vegg med sitt eget. (Tor Larsen/Joakim Devold/Kari Ødegård).

Arne Fjellstad fortalte Tor Larsen i april/mai 2014 at «tunnelen» som tyskerne bygget var beregnet som «bombeshelter» for overkommandoen, dvs. offiserene på Skøyenåsen. Knut Waage husket også bomberommet. Begge mente at bomberommet lå i

hagen til Haakon Tveters vei nr. 28, litt nord for den hvite garasjen til nr. 32. Tor Larsen og Knut Waage var litt usikre på om bomberommet ble murt eller fylt igjen med stein og jord. Det er ikke umulig at rommet fortsatt eksisterer under bakken, helt eller delvis.

Tunnelinngangen opp for Skøyenåsen T-banestasjon går parallelt med Haakon Tveters vei på venstre side når man kommer nedenfra og går oppover mot ingeniør Rønnings hus (nr. 28), presiserte Tor Larsen. Tor og hans venn Marius Gundersen gikk ved noen anledninger ned og inn i tunnelen. Far til Marius var militær orlogskaptein, kom fra England da krigen sluttet, og familien fikk midlertidig bo i et av de laftede husene slik flere norske familier fikk anledning til.

Ørnulf Pedersen fra Fugleliveien 31 og Joakim Devold fra Dalbakkveien 5 (begge f. 1932) kan berette at de var nede i bomberommet etter frigjøringen som de beskrev som et stort rom. Her var det lagret hermetikkbokser, med bl.a. fiskeboller. Ørnulf tok

Milorgs marsjtrening i Haakon Tveters vei mai 1945.
Foto: Rolf Holth, Østensjø lokalhistoriske bilder, nr. B20040108.

Officersmessa i leiren, Haakon Tveters vei 29, har en særlig solid grunnmur. Trolig var det forbindelse fra messa til bomberommet på motsatt side av Haakon Tveters vei. De to fløyene er bygget som en enhet.
Foto: Leif-Dan Birkemoe, 19.04.2004.

med seg noen bokser, men måtte pent gå tilbake med boksene. Foreldrene mente det ikke var riktig bare å ta hermetikkboksene på denne måten. På toppen av bomberommet, over bakken, var det et mitraljøsebatteri.

Milorg overtar

Noen dager etter frigjøringen 8. mai ble leiren overtatt av Milorg ved en flaggmarkering. Sjefen for gruppe 13132 fra 1943/44, William Johansson fra Bryn Hovedgård med jobb på Glasmagasinet, og dekknavnet «Petra», var den som ledet seremonien og markerte overtakelsen av Rosenbusch-leiren på norske hender. Til stede var Milorg-jegere fra 13132. I tillegg lottene fra lag 4 (sanitet). Ingen tyske offiserer deltok, de hadde allerede forlatt leiren. (Rolf Holth).

St. Hans-feiringen i 1945 ble av Milorg arrangert i den vakre Rosenbusch-leiren. Lapskaus ble tilberedt i officersmessa og trukket i kjerre opp til bordene som var dekket i hagen.

Tømmerhusene var populære og i løpet av noen år solgt til private, demontert og flyttet til ny tomt. Men det var ett unntak. Officersmessa ble stående og er i dag det laftede huset med adresse Haakon Tveters vei 29, rett opp for Skøyenåsen T-banestasjon.

Kontakt med okkupantene

Det rapporteres om lite eller ingen kontakt mellom lokalbefolkningen og tyskerne. Rent sporadisk og tilfeldig kunne man støte på hverandre. Et slikt sammentreff kunne Joakim Devold fortelle om fra ettermiddagen 7. mai 1945. Alle visste at frigjøringen var rett rundt hjørnet, men likevel forsiktige med å ta feiringen på forskudd. Joakim hadde et norsk flagg i hånden da han uforvarende traff på to offiserer nede i Haakon Tveters vei, trolig på vei fra Rosenbusch til Østensjø skole. Den ene offiseren tok flagget fra han, strakte det i været, så opp og ropte «hurra», før han ga flagget tilbake og gikk videre.

To brakker og en vaktstue ble bygget mot Haakon Tveters vei av sovjetrussiske fanger fra leieren på Etterstad. Rundt skolen var det piggrådgjerde. Bildet er tatt ved Milorgs ankomst til Østensjø skole i maidagene 1945. Foto: Rolf Holth, Østensjø lokalhistoriske bilder nr. B20040098.

ØSTENSJØ SKOLE – OKKUPERT I TO RUNDER

Milorg-sjef Terje R. Diesen forteller i sin beretning om tyskernes virksomhet at Østensjø skole først ble besatt i april 1940. I 1942 ble den frigitt, men i august 1943 var tyskerne der igjen og tok skolen i bruk for resten av krigen.

AV LEIF-DAN BIRKEMOE

For å nyansere dette har skolen to bygninger, en «gammel» nærmest Østensjøvannet (innviet 1918) og en «ny» (innviet 1925) litt lenger oppe mot Fugleliveien. De eldste elevene kunne fortsette på den nye skolen en stund, mens den gamle var okkupert. Elever som gikk på den gamle skolen (1. og 2. klasse) måtte finne andre steder til undervisning fram til fredsdagene. Slik sett var det altså

i en periode tyskere i den gamle bygningen, og elver i den nye. Om kontakten mellom skoleelevene og tyskerne forteller en av elevene at det ikke var greit, og minnes en episode fra denne tiden. -Jeg husker det spesielt fordi jeg hadde gått ned til den gamle skolen og tigget «bon-bon» av tyskerne. Tilbake derfra fikk jeg skikkelig juling av en medelev. Slik gjorde man bare ikke! (Asbjørn Strand, fortalt til Ørnulf Pedersen).

Ørnulf Pedersen med et «smykkeskrin» han fikk av en sovjetrussisk fange i 1944 som takk for mat. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 12.03.2015.

Mindre undervisning

Rektor (den gang overlærer) Johan Eyje, som også var skolens første rektor, ble erstattet med den nazivennlige rektor Thomassen eller «Teobald» som elvene kalte ham. Så lenge Østensjø skole var okkupert foregikk undervisningen på Nordre Skøyen Hovedgård, i private hjem, Oppsal velhus og for noen på Bryn skole. «Teobald» hadde kontor i tårnet på Nordre Skøyen Hovedgård. Naturlig nok ble det mindre undervisning for elvene, spesielt i den første tiden etter okkupasjonen. Johan Eyje måtte også flytte ut av «overlærerboligen». Han fortsatte som rektor i skoleåret 1945/46.

Sovjetrussiske fanger – slavearbeidere

Minnene om skolen fra okkupasjonstiden er mye knyttet til krigsfangene. Slike minner viskes ikke ut selv i høy alder, det viste seg etter samtale med noen elever som opplevet denne tiden.

To brakker og en vaktstue ble bygget mot Haakon Tveters vei av sovjetrussiske fanger fra leieren på Etterstad. Rundt skolen var det piggrådgjerde. Det ble smuglet inn mat til fangene gjennom piggrådgjerdet eller når de marsjerte i Fugleliveien på vei til og fra Etterstad. Som takk, forteller Ørnulf Pedersen, fikk de utskårne trefugler, sigarettmunnstykker av gamle tannbørsteskaff og graverte «smykkeskrin» av gamle blikkbokser. - De kalte meg «Alex», da de antakelig fant Ørnulf litt vanskelig å uttale. - Det jeg også husker, var at vi la matpakker i postkassa. Dersom den snille, lille tyskeren var vakt, passet han på å gå foran forbi huset vårt, slik at sistemann i troppen på 8-10 mann kunne stikke neven i postkassa og ta matpakka. En gang la de en vakker fugl utskåret i tre i postkassa med påskrift «Alex». Ellers var det alltid spennende å se om den tyske vakta var vennlig og vendte oss ryggen eller om han pekte truende mot oss med borsepipa, fortsatte Ørnulf.

– Jeg fikk et svært godt forhold til fangene. I fredsdagene (8. eller 9. mai) inviterte vi noen av dem hjem til hagefest i Fugleliveien 31, og vi utvekslet navn og adresser. Vi skrev utallige brev, men fikk aldri svar, forteller Ørnulf. Det var to høye, kjekke karer syntes

jeg. Fanger til tross, jeg husker dem som velbygde karer med store muskler. Det var far som ordnet sammenkomsten. Jeg var bare 12 år, og husker bare at vi konverserte med å si: *Ruska dobra og dobra otra*. Siden så vi dem aldri mer. Selv om de havnet i Sibir, er jeg sikker på at de der kunne si *Leve Kongen* på norsk! Fangevokterne var selvsagt dratt sin vei og det meste var administrativt kaos i maidagene.

Høyt gress

Bjørn Østreng i Granhekkveien kan fortelle at de smuglet mat til fangene godt skjult i gresset. Før krigen pleide Skappel på Søndre Skøyen å slå gressplenene på skolens område, men under krigen vokste gresset høyt. -Vi krabbet i det høye gresset for at fangevokterne ikke skulle se at vi ga mat til fangene som ble gitt gjennom eller under piggrådgjerdet.

Pionerstaben - ingeniørvåpnet

Østensjø skole var hovedkvarter med kontorer, men også kaserne eller forlegning for «Festungspionerstab», ingeniørvåpnet, som ble etablert en gang i 1941-1942 i det sørlige Norge. Denne staben hadde tidligere hatt tilhold i Drammensveien 20 (fra 2006 Henrik Ibsens gate) med general Figenbach som sjef. Skolen hadde direkte telefonforbindelse med Solplassen 1 som etter 1955 fikk navnet Kronprinsesse Märthas plass 1. (bl.a. Terje Diesen). Østensjø skole og Rosenbusch var deler av samme leirkompleks.

Milorgs planer om angrep

Milorg utviklet planer for angrep på Oppsal gård, leiren i Haakon Tveters vei og på Østensjø skole. Rolf Holth understreket at rapporter om angrep kun var en teoretisk skisse. Men den var likevel aktuell i en usikker situasjon. Man visste jo ikke hvordan krigen ville utvikle seg, særlig ikke under tyskernes tilbaketrekning ved krigens slutt. Fra rapporten om angrepet på Østensjø skole er planene konkrete og realistiske. Her et klipp fra boka «Fra gasbind til sten-gun» av Rolf Holth: *Alle telefon- og kabelforbindelser med skolen må kappes umiddelbart før angrepet. Selve angrepet antas å kunne utføres av ca. 80 mann, pluss en sprengningsavdeling for hver av skolene. 40 mann, dvs. 10 mann på hver side av bygningene kaster handgranater inn i første etasje og kjelleren. Jegerne dekker begge bygninger med maskinvåpen. Sprengingen foregår hurtigst etter tilbaketrekningen.*

Heldigvis unngikk vi slike dramatiske aksjoner og dermed spor fra tragiske hendelser.

Sirklet inn av en lyskaster

Som et eksempel på at tyskerne fulgte godt med i bevegelsene rundt skolen kan vi gjengi hva Reidun Skjellum fra Oppsal fortalte om hva hennes forlovede opplevde etter et besøk på Oppsal. Han gikk nemlig til fots frem og tilbake mellom Oppsal og der han bodde i Toftes gate: En høstdag i 1943 da han i mørket gikk Østensjøveien nordover ble han plutselig sirklet inn av en lyskaster. Lyskjeglen fulgte han hele veien til han var forbi Østensjø skole. Det må bety at tyskerne var svært oppmerksomme på trafikken forbi skolen. Det er imidlertid ikke rapportert om at lyskastere var etablert i området. Det kan ha vært en mobil innretning som var der denne spesielle dagen.

OKKUPERTE EIENDOMMER

I området mellom Skappels vei, Grønlibakken, Karsten Kjelbergs vei, Østensjøveien og Haakon Tveters vei okkuperte tyskerne åtte villaer. I tillegg bygget tyskerne en brakke ut mot Østensjøveien på tomten som i dag er Haakon Tveters vei 1. Området ble gjerdet inn med piggråd.

AV LEIF-DAN BIRKEMOE

Villaene ble brukt som forlegning for mannskaper, alle fra hærens ingeniørtropper (pionertropper). Det er litt usikkert hvilken funksjon den tyskbygde brakken hadde. Etter krigen ble den benyttet til produksjon av sukkerkulør, men brakken brant ned etter kort tid. Det ble ryddet opp, men ved anlegg av gressplen i 1957-1958 måtte det renskes opp for glasskår. (Ørnulf Pedersen).

Veiene på 1940-tallet

Skappels vei var under krigen kun en beskjedne vei og navnet kom først i 1958. Grønlibakken fikk navn i 1952. Låveveien het det helt ned til Østensjøveien, veistykket som i dag er Haakon Tveters vei. Østensjøveien 116, der familien Holsted bodde, ble senere endret til Haakon Tveters vei 3 som altså var blant de okkuperte boliger. Karsten Kjelbergs vei fikk først navn i 1987 og er fremdeles en veistump mellom Grønlibakken og Østensjøveien. Karsten Kjelberg (1902-1987), etterfulgte Johan Evje som rektor ved Østensjø skole.

Veiene i 2015

Etter dagens adresser ble følgende hus okkupert: Haakon Tveters vei 3 og 5 B, Skappels vei 3, 5 og 7, Grønlibakken 22 og Østensjøveien 118 A og B. Skappels vei 3 er trolig det eldste huset i det okkuperte området (bygget 1923, Gnr.144/bnr.47), men ombygget i 1986. Eiendommen het Gimlehaugen, i en periode gikk det under navnet «Kaffekverna» og «Pannekaka», uvisst hvorfor. I området med de åtte okkuperte eiendommene er det i 2015 totalt 21 boliger.

De som måtte fraflytte sine hus ble innkvartert hos slekt og venner eller naboer utenfor området. Mange måtte dermed finne seg i å bo svært trangt. Det gjaldt også familiene til de som tok imot.

Sykehus

«Et lite sykehus ligger der hvor veien fra Skøyenåsen møter Låveveien», skriver Rolf Holth i sin bok. Med dagens navn på veiene kan det ikke være annet enn huset på hjørnet av Skappels vei og Haakon Tveters vei. Adressen må da være Haakon Tveters vei 5 (5B) med navnet «Gatland» (Gnr.144/bnr.96) på et skilt, godt synlig fra veien. Den gang sto det et uthus mot nord som senere er bygd sammen med hovedhuset.

Utsnitt av Milorgs skisse over okkuperte eiendommer i 1944. Skappels vei øverst. Eiendommen i venstre hjørne er «sykehuset» i Haakon Tveters vei 5. Huset nederst til venstre er brakken som tyskerne bygget mot Østensjøveien, revet på slutten av 1940- tallet, i dag eiendommen Haakon Tveters vei 1. Kilde: Terje Diesen, Tysk okkupasjon av Søndre Aker, kartskisse side 96.

Militæreffekter

I Østensjøveien 122 ble det i et uthus etter krigen funnet store mengder med tyske militære effekter, slik som uniformer, støvler og hjelmer. Til og med ble det funnet noen trekasser med helt nye bajonetter (Kjell Maalø). Dette huset ble ikke okkupert, men man skal ikke se bort ifra at noen hadde gjemt effekter utenfor det avsperrede området, da mest sannsynlig i frigjøringsdagene. Mye taler for at effektene var tatt eller knabbet fra tyskerne, selv om ingen i dag kan bekrefte det.

Tilbakelevert

Etter krigen ble husene igjen overlevert til eierne. Stort sett var de behandlet pent, men fra et av husene ble det rapportert om klare merker etter jernbeslåtte støvler. Et annet hus ble solgt og ved restaurering fant de kulehull i veggene! I 2015 er det ingen av de som fikk sine hus okkupert som fremdeles bor der.

Tysk båt på Østensjøvannet

Tyskerne disponerte båt på Østensjøvannet. En avstengt brygge i nordenden av vannet var fast plass for jollen. Etter krigen ble jollen «orget» og brakt inn til søndre Kjærmosefjern, der Hans Christophersen (venn av Rolf Holth og Ørnulf Pedersen) lånte hytte av Anders H. Kjær for hundekjøring. De tre Kjærmosefjernene ligger ved veien mellom Skjelbreia og Vangen i Østmarka.

Mange grunneiere hadde tinglyst rett til å ha både båt, brygge og fiskerett i Østensjøvannet. Det var nok en slik brygge tyskerne rekvirerte. Denne retten opphørte først på begynnelsen av 1960-tallet.

For å komme ned til Østensjøvannet vinterstid gikk man gjerne på den frosne Godliabekken som fortsatt var en åpen bekk gjennom åkeren på det siste stykket fra Østensjøveien. Dette var en god løsning når man hadde skøyter på. Bekken ble lagt i rør rundt 1955.

«Et lite sykehus ligger der hvor veien fra Skøyenåsen møter Låveveien», skriver Rolf Holth i sin bok. Med dagens navn på veiene kan det ikke være annet enn huset på hjørnet av Skappels vei og Haakon Tveters vei. Adressen er Haakon Tveters vei 5 (5B) med navnet «Gatland» (Gnr.144/bnr.96) på et skilt, godt synlig fra veien. Den gang sto det et uthus mot nord som senere er bygd sammen med hovedhuset. Bakkenfor sees eiendommen Gimlehaugen, Skappels vei 3. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

KRIGSFANGER PÅ TØMMERHUGST I ROGNERUDSKOGEN

Skogsdrift som slavearbeid i Rognerudskogen under krigen høres underlig ut. Den fredelige skogteigen som i dag er en del av Østensjøområdet miljøpark var for 70-75 år siden langt fra en fredelig plett, kan Bjørn Østreng fortelle.

AV LEIF-DAN BIRKEMOE

Det ble under krigen, i perioden 1942-1945, hugget tømmer i Rognerudskogen (Manglerudskogen) i østskråningen mot Østensjø skole. Det var polske krigsfanger som drev tømmerhugsten godt vaktet av tyske soldater. Norske sivile fra Aker kommune var også med og norske hestefolk sto for tømmerkjøringen. Bjørn Østreng bodde den gang i det gamle huset i Granhekkveien 11, nærmeste nabo til hugstfeltet.

Tømmerkjøring

Tyskerne bygget bro over Østensjøbekken like nord for der «Barnas bro» ligger i dag, omtrent der Granhekkveien går over i turstien mot Østensjøvannet, kan Bjørn fortelle. Hensikten med bro var at hestene med tømmerlass kunne krysse bekken og kjøre rett over til Østensjøveien. Gårdbruker Skappel på Søndre Skøyen var nøye på at det frodige jordstykket «Slora» ikke ble skadet for mye når hestene trakk tømmerlassene. Vognmann Anton Olsen i Kampheimveien på Oppsal hadde to hester, den ene ble brukt til tømmerkjøring. Olsen ville ikke selv være med, men stilte hest til rådighet. –Du kan ta hesten, var Olsens bemerkning til en slektning som var med i arbeidet. Hva tømmeret skulle benyttes til var ukjent.

Broen over Østensjøbekken var ganske bred. Bjørns konfirmasjon ble feiret i Granhekkveien 11 søndag 13. mai 1945 og hele selskapet på over 30 gjester ble fotografert stående på broen som ikke ble fjernet før utpå 1950-tallet.

Slalåmbakke

Hugstfeltet var primært i skogen bak Granhekkveien 11 (nytt hus i 1947) der man etter krigen fikk en fin slalåmbakke for elvene ved skolen. På det smale beltet fra Granhekkveiens ende, på vestsiden av dagens sti frem til turveien opp mot Manglerud, ble også enkelte trær tatt ut. Slalåmbakken må ikke forveksles med Rognerubakken for gutter som ble opparbeidet på slutten av 1940-tallet. Da var sletta, noe av unnaeren og øverste del av hoppbakken delvis ryddet etter tømmerhugsten. Broen som del av sletta ble bygget rundt 1950. Denne broen må heller ikke forveksles med broen som ble bygd for tømmerkjøring.

Løvetannplukkere

Bjørn Østreng kan fortelle om to polske fanger som hadde fått i oppdrag å plukke løvetann på området i forkant av hugsfeltet. Løvetann var mangelvare under krigen og kanineiere måtte ofte dra langt for å finne løvetann. Sykkeltur med tilhenger i retning Enebakk skal ikke ha vært uvanlig for villaeiere på løvetannsanking. Kanin og gris hørte med til kostholdet. Men hva skulle tyskerne med løvetann? Jo, forteller Bjørn, tyskerne hadde kaniner på Østensjø skole, på området opp mot der overlærerboligen lå. Det forteller at også okkupantene måtte spe på forpleiningen med litt egenproduksjon. Med til historien hører at Bjørn tok polakkene med seg til byen i de kaotiske maidagene.

Det lysegrønne løvskogfeltet i Rognerudskogens nordside markerer hvor skogsdriften i 1942-1945 fant sted. Nederst til venstre nordre del av jorden «Slora» der det under krigen ble kjørt tømmer fram til Østensjøveien. I dag er det lagt kloppe på samme sted fra Barnas bro over Østensjøbekken. Granhekkveien 11 er bak det gule huset. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 24.04.2015.

Bildet av fangeleiren på Etterstad er tatt i mai 1942 før det høye plankegjerdet ble bygget. Det er innsyn i leiren og vi kan tydelig se en flokk mennesker. Det er mange og store brakker, flere virker forholdsvis nye. Fangeleiren var en del av tyskernes egen leir. Slike bilder var det strengt forbudt å ta. Bildet er mest sannsynlig tatt fra trikken til Oppsal. Foto: Cato Hermansen, Østensjø lokalhistoriske bilder B20130105.

FANGER PÅ ETTERSTAD – TIL SLAVEARBEID PÅ ØSTENSJØ

Krigsfanger fra Etterstad med jobb som griserøktere på Oppsal gård, på Rosenbusch som bygningsarbeidere, på Østensjø skole med forefallende arbeid og tømmerhugst i Rognerudskogen hadde knappe forpleiningssatser i en kummerlig leir. At tilskuddet av mat de fikk fra barn og voksne var av stor betydning, er det ingen tvil om. Den sympati og medfølelse de fikk fra lokalbefolkningen hjalp de gjennom en tung tid. Det er et stykke norgeshistorie.

AV LEIF-DAN BIRKEMOE

Antall fanger

Fra brosjyren «Sovjetiske krigsfanger i Norge» utgitt ved utstillingen i 2010 på Forsvarsmuseet i Oslo fremgår det at fangeleiren på Etterstad hadde under 500 fanger. Folk som bodde øverst i «firkantblokka på Etterstad» kunne se ned i russerleiren og oppgir «3-400 unge russere». Antallet fanger varierte nok noe i løpet av de tre-fire årene leiren var i drift. I tiden like før og like etter kapitulasjonen tyder det på at transporten mellom fangeleirene var stor slik at det på Etterstad oppgis tall som langt overstiger 500 fanger. I hele Norge var det ca. 500 fangeleirer. I Oslo var nok Etterstad-leiren den største.

Hvem var fanger

Det kom skipslaster med fanger til Norge helt fra høsten 1941. De første gikk direkte til Nord-Norge der behovet for arbeidskraft var størst. På Etterstad ble trolig leiren påbegynt tidlig i 1942. Hovedtyngden av fangene på Etterstad var russere, men vi finner

også folkeslag fra hele Sovjetunionen. Fanger kom også fra andre land, bl.a. Polen. De fleste var fanger fra Den røde armé, men også sivile russiske fanger var i Norge.

Forbudt med kontakt

Det var strengt forbudt å ta bilder av fangeleirene eller ha kontakt med fangene. Derfor foreligger det lite dokumentasjon om de daglige forhold i leiren. Arbeidsplassene utenfor leiren var derfor stedene de fleste kontakter med sivilbefolkningen ble etablert. Ofte i forbindelse med smugling av mat.

Forholdene i leiren var i stor grad avhengig av kommandanten. Den generelle omtale av fanger på arbeidsplasser rundt i byen kan tyde på at kommandanten eller kommandantene i Etterstadleiren ikke var av den mest brutale typen. Det var også stor forskjell på enkeltvaktene. Det var først etter frigjøringen av de frigitte fangene kunne fortelle om fangeoppholdet.

Forpleining

En typisk dagsrasjon for en sovjetisk fange i Norge var i de fleste tilfeller ca. en liter suppe til frokost, lunsj var som regel matres-ter fra tidligere kveldsmåltid, brød og kaffe, eller suppe til kvelds. En sjelden gang fikk krigsfangene litt kjøtt, poteter, ost eller fisk. Dagsrasjonen med brød var på 300 gram frem til de første måne-dene av 1945, da den ble redusert til 220 gram. (Marianne Neer-land Soleim: Sovjetiske krigsfanger i Norge 1941-1945, side 57).

Fangene var innlosjert i brakker. Bjørn Østreng fra Granhekk-veien som hadde besteforeldre i nærheten forteller at han etter frigjøringen gikk inn i noen av brakkene og kan huske at det var over- og underbrisker i lange rekker.

Ved frigjøringen oppgir Marianne Neerland Soleim (Sovjetiske krigsfanger i Norge 1941-1945, side 111) at leiren på Etterstad hadde 771 fanger. Antallet vaktmannskap var på samme tid 165 mann og 69 mann i kategorien underoffiserer. Foruten en kommandant, en adjutant, en lege, en offentlig tjenestemann og en leder for hvert kompani. Fangeleiren var en del av den store tyske Etterstadleiren, en såkalt aksial leir, som fra inngangsporten hadde en lang bred gate med brakker på begge sider.

«Magre og skitne»

De som var barn under krigen erindrer nød, sult og dårlige klær. Når fangene «marsjerte forbi på vei til arbeid, lenket sammen, ser jeg ennå for meg de lidende ansiktene, beina var surret inn i filler og avisapapir, de var magre og skitne». (Byminner nr. 2 2008).

Rundt leiren var det et «gjerde av tre med piggråd på toppen, det var mange meter høyt, men det fantes små groper nede på bakken som var akkurat store nok til at vi kunne få plass til litt brød eller en kålrot. Vi hadde ikke mye mat selv, men vi ga til russerne allikevel. Noen av vaktene lukket øynene og lot som om de ikke så oss. Men når en bestemt vakt sto i vaktårnet, måtte vi holde oss unna», erindrer et tidsvitne som var barn under krigen. (Byminner nr. 2 2008).

25 slag for en potet

Det fortelles om fangen Feodor Vasiljevitsj Rodin som ankom Oslo havn i april 1942. Ved ankomsten hadde han blitt hyllet av nordmenn til tross for at tyske vakter var til stede, og mange gråt da de så hvordan fangene så ut. På Etterstad var behandlingen forholdsvis god så lenge leiren var åpen for innsyn, men så ble det satt opp gjerde rundt leiren og behandlingen ble like brutal som fangene hadde opplevd før de ankom Norge. «Fant vi en potet på veien og tok den med oss fikk vi 25 slag». (Arbeiderbladet 19. mai 1945, gjengitt i Marianne Neerland Soleim: Sovjetiske krigsfanger i Norge 1941-1945, side 80).

«De kunne synge»

Et visst overskudd til sosialt samvær må det ha vært. De som bodde i nærheten av leiren forteller at «russerne, de kunne synge. Inne fra leiren lød det nydelig trestemt sang». Melodier som nevnes er Stenka Rasin, Kalinka og Volga, Volga. (Byminner nr. 2 2008).

Dette «smykkeskrinet» er laget inne på leiren. Enkle redskaper må fangene ha hatt, men med et profesjonelt resultat. Foto: Ørnulf Pedersen, 7.03.2015.

Frigjøring og feiring

Aftenposten tirsdag 29. mai 1945 beretter at Stalingradfilmen ble vist for 1500 frigitte russiske krigsfanger i Verdensteatret 28. mai. Formannen for kommisjonen for hjemsendelse av sovjetborgere i Norge V. N. Gnevnshev talte til fangene. Her uttalte han at fangene på Etterstad vil få den ære å reise først, fordi de har vist en så eksemplarisk oppførsel.

Under to konserter som Olavsguttene holdt på Etterstad for de frigitte fangene var det også et innslag med kor og solister fra fangene selv. De fremførte sitt hjemlands sanger som kunne høres langt ut over leirområdet. (Aftenposten 30. mai 1945).

Et annet innslag var vektløfting der russerne kunne forsøke seg på vektløftermerket. 50 russere klarte merket. I artikkelen står det at 3000 frigitte fanger var til stede. (Aftenposten 28. mai 1945).

Konsert av frigitte russiske fanger ble avholdt på Colosseum kino. Samme avis gir uttrykk for at det er vekslende antall russiske fanger i byen. Snart oppgis det 1000 en annen dag 2500. (Aftenposten 16. juni 1945).

I Arbeiderbladet i juni 1945 ble det referert fra en matiné på Nationaltheatret som ble holdt til inntekt for Norges Røde Kors. Her leste tidligere krigsfanger en hilsen: «Vi vil aldri glemme det norske folk som med fare for sitt eget liv rakte oss en hjelpende hånd tvers over piggråd og bajonetter og som ikke bare ga oss mat, men også noe som var like viktig: gode nyheter som holdt motet oppe». (Arbeiderbladet 19. juni 1945).

«Min nabo heter nød»

Byminner nr. 2 2008 i artikkel «Min nabo heter nød», Russerleiren

På undersiden av skrinet har kong Haakon 7 fått sitt merke.
Foto: Ørnulf Pedersen. 07.03.2015.

på Etterstad under andre verdenskrig finner vi denne sangen skrevet ned av artikkelforfatteren Ingeborg Margrethe Andersen etter et møte med Aud Eriksen (16 år i 1945), Else Marie Moe (7 år i 1945) og Knut Larsen («unggutt» i 1945):

Minner fra russerleiren

Oppe fra mitt vindu, her på Etterstad
så jeg ned i leiren - på alle russera
kledd i skitne filler: Magre, stolte menn,
langt fra sine kjære, vant
med spark og skjenn.

Men en norsk babuska, så hvordan de led
smørte mat og sendte meg avsted,
vakter snudde seg og overså
pakker under gjerdet, ochen karasjå!

Stem din balalaika, syng om fred
reis en bauta over de som led.
Tavaritsj, kamerat, min venn
en dag sees vi kanskje igjen.

Stjerne, sigd og hammer,
på en boks av blikk
risset inn med spiker, var gaven jeg fikk,
aldri glemmer jeg trykket fra din hånd
tusen takk - Spasiba - ble til et vennskapsbånd.

Endelig kom freden, hit til Etterstad
Du jublet: Mir! Ja rad - jeg er så glad!
Latter fra et munns spill, gråt fra en gitar
venners gode omsorg - det er alt jeg har.

Stem din balalaika, syng om fred
reis en bauta over de som led.
Dasvedanje, på gjensyn kjære venn
en dag sees vi kanskje igjen.

Repatriering

Arbeidet med å identifisere personer med sovjetisk statsborgerskap for repatriering og tilbakesendelse til Sovjetunionen var en oppgave sovjetiske, norske og allierte myndigheter ikke alltid var enige om. Dessuten ønsket heller ikke alle frigjorte fanger hjemsendelse.

Hjemreise med tog fra Loenga

Kategorisering av de frigitte fangene var et vanskelig punkt. Mange falt i gruppen «disputed», de omstridte. De som hevdet eller ønsket å være sovjetborgere ble sendt til Etterstad for deretter å bli repatriert. I boka Russerfangene av Einar Kr. Steffenak (side 235) berettes om en bortføring og tvangsflytting til Etterstad.

Det var ganske vanlig at soldater i Den røde armé oppga falske navn når de ble tatt til fange. Derfor var det ikke alltid lett å holde orden på hvem som var hvem. På Etterstad forsøkte man å plassere alle som oppga at de var sovjetborgere og ønsket tilbake-reise. Det gir seg også uttrykk i omtale av fangene fra Etterstad. Hjemreise med tog fra Loenga

I Aftenposten 13. juni 1945 rapporterer avisen under overskriften «800 sovjet-russiske fanger på Etterstad reiste hjem i dag». Avisen kan berette at det var «staute og sterke karer som så ut til å ha kommet gjennom kasernelivet uten synlige merker».

Oberstløytnant Evgeni Koptev, sjef for den russiske kommisjon i Oslo, holdt en kort tale for soldatene. Han uttalte at leiren på Etterstad nå er under oppløsning, og at det er meningen at fangene nå skal komme hjem hurtigst mulig. Han ønsket alle sammen en god reise, og bemerket at de ganske sikkert vil få en hyggelig mottakelse når de kommer hjem til en lengtende familie, som så lenge har måttet vente på sine kjære. - Takk for alt dere har gjort i disse krevende årene.

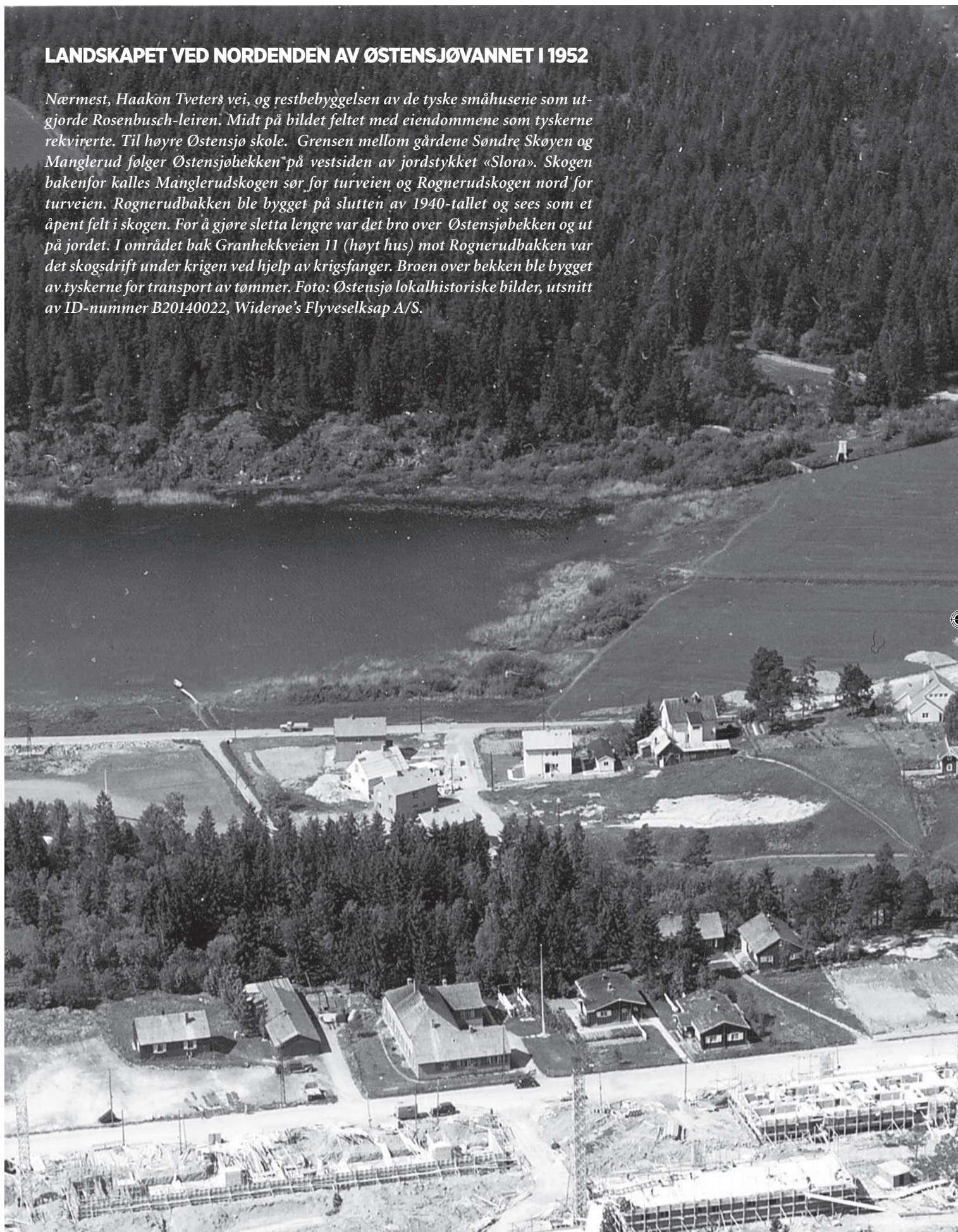
Toget gikk fra Loenga «over Charlottenberg og Falun til Gävle. Derfra reiser soldatene med finske fartøyer til Finland hvor finske og russiske mannskaper i fellesskap sørger for den videre transport», kan vi lese i Aftenposten denne dagen. Med på denne reisen må vi anta at fangene fra Østensjø hadde plass.

Hjemkomsten

Hva som møtte de sovjetiske fangene ved hjemkomst har vært gjenstand for mange spekulasjoner og undersøkelser. I utgangspunktet kategoriserte Stalin alle krigsfanger som landsforrædere. Det var svært få som krysset grensen som frie mennesker. Etter grensepassering ble de sendt til kontroll- og utsilingsleirer og det kunne ta både ett og to år før deres skjebne ble avgjort. (Marianne Neerland Soleim: Sovjetiske krigsfanger i Norge 1941-1945, side 333).

LANDSKAPET VED NORDENDEN AV ØSTENSJØVANNET I 1952

Nærmest, Haakon Tveters vei, og restbebyggelsen av de tyske småhusene som utgjorde Rosenbusch-leiren. Midt på bildet feltet med eiendommene som tyskerne rekvirerte. Til høyre Østensjø skole. Grensen mellom gårdene Søndre Skøyen og Manglerud følger Østensjøbekken* på vestsiden av jordstykket «Slora». Skogen bakenfor kalles Manglerudskogen sør for turveien og Rognerudskogen nord for turveien. Rognerudbakken ble bygget på slutten av 1940-tallet og sees som et åpent felt i skogen. For å gjøre sletta lengre var det bro over Østensjøbekken og ut på jorden. I området bak Granhekkveien 11 (høyt hus) mot Rognerudbakken var det skogsdrift under krigen ved hjelp av krigsfanger. Broen over bekken ble bygget av tyskerne for transport av tømmer. Foto: Østensjø lokalhistoriske bilder, utsnitt av ID-nummer B20140022, Widerøe's Flyveselskap A/S.

Takk til Informanter

Informanter til artiklene om Oppsal gård, Rosenbusch, Østensjø skole, okkuperte eiendommer, krigsfanger på tømmerhugst i Rognerudskogen og Etterstadleiren.

Amatørfotografene *Rolf Holth* (1922 -2014) og *Cato Hermansen* (1912 - 1961) var meget aktive med sine kameraer. Takket være deres kameralinser har vi på den måten bevart og beskrevet mange hendelser i lokalmiljøet. Takk til *Thomas Andersen* som oppbevarte bildearkivet til sin bestefar Cato Hermansen. Samtaler med tidligere Milorg-jeger *Rolf Holth* ved flere anledninger fra 2003 om den tyske leiren på Skøyenåsen, siste gang 10. januar 2014.

Samtaler i 2003-2005 med Milorg-jeger *Helge Sollie* - Helge Johnsen før navnebyttet- (1926-2005), rapportør om Oppsal gård i okkupasjonstiden. Informanter til stede på samling i Oppsal samfunnshus (rom 401) 5. februar og 21. mai 2014:

Tor G. Larsen som også i 2014 fulgte opp med spørsmål til tidligere Milorg-jeger *Arne Fjellstad* (1924-2015), *Kari Ødegaard Wester*, *Helle Nome Moholt*, *Kari Engan Huseby*, *Svein Kopperud*, *Kjell Jensen*, *Astri Lie Borgen*, *Kari Hermansen Ødegaard*, *Gunvor Grytting Brøter*, *Reidun Engan Skjellum*, *Svein Jacobsen*, *Knut Waage*, *Ingeborg Løvseth Jesperud*, *Erik Jerpset* (kun 5. februar). (Damer også med pikenavn).

I mars 2015 har *Ørnulf Pedersen* i Haakon Tveters vei 1 (under krigen Fugleliveien 31) og *Joakim* (Jo) Devold fra Nordstrand (under krigen Dalbakkveien 5) bidratt med informasjon om de okkuperte villaene, situasjonen på Østensjø skole og om leiren i Haakon Tveters vei. *Bjørn Østreng* (f.1930) i Granhekkveien 11 har bidratt med informasjon om Østensjø skole og tømmerhugst i Rognerudskogen. *Roger Hagen* (1931) og *Inger Kjærnes* (f.1932) har bidratt med info om Østensjø skole. *Astrid* og *Geir Helljesen* om Skappels vei 3. *Kjell Maalø* om Østensjøveien 122.

KILDER:

Terje R. Diesen: Milorg Område 13130. Sør i Aker. Årbok for Søndre Aker Historielag 1986.

Terje R. Diesen: Tysk okkupasjon av Søndre Aker 1940-1945. Sør i Aker 1989-1990. Årbok for Søndre Aker Historielag.

Notater i bildearkivet til *Cato Hermansen* (1912-1973) og dokumenter i arkivet til *Ørnulf Hermansen* (1919 -1991) fremskaffet av hans datter *Kari Hermansen Ødegaard*.

Sothøna nr. 10, mai 1995. *Terje Diesen*: Tysk okkupasjon av nærområdene rundt Østensjøvannet 1940-1945.

Sothøna nr. 27, juni 2004. «Kan De si meg veien til Østensjøvannet?»

Artikkel av *Leif-Dan Birkemoe* basert på *Rolf Holth*s bok «Fra gasbind til sten-gun» med undertittel «Milorg-tropp 300/13132», Oslo 1947.

Bryn Vel 100 år: *Bjørn Lilleeng*, Bryn-ungdommen og Milorg, Bryn vel 2011.

Sothøna nr. 26, november 2003. Østensjø skole 85 år. *Leif-Dan Birkemoe*.

Sothøna nr. 45, juni 2013: Den høytliggende gården, Oppsal gård fra gårdsdrift til boligstrøk. og Minner fra gårdsdriften på Oppsal gård. *Leif-Dan Birkemoe*.

Marianne Neerland Soleim: Sovjetiske Krigsfanger i Norge 1941-1945.

Antall, organisering og repatriering. Spartacus Forlag 2009.

«Sovjetiske krigsfanger i Norge» ISBN: 978-82-92383-19-3. Trykt som del av Falstadsenterets skriftserie 2010.

Einar Kr. Steffanak: Russerfangene. Sovjetiske krigsfanger i Norge og deres skjebne. Humanist Forlag 2008.

Nettutgaven av Norsk biografisk leksikon og Store norske leksikon:

Alf Larsen Whist.

«Vålerenga – bydel med sjel» fra Vålerenga Historielag, Orion Forlag, Oslo 2002, spesielt i kapittel 8 «De harde krigsåra, fra side 173.

www.sovjetiske-krigsfanger.no/filer/tyske, under avsnittet «Antall krigsfanger i Norge pr. 1. april 1945», liste b Dokument 2.

Østensjø lokalhistoriske bilder har en samling av bilder fra krigstiden.

Per Ove Dahl og *Leif-Dan Birkemoe* er kontakter for bildebasen til Østensjø historielag og Østensjøvannets Venner på Deichman.

Videofilmer fra Oppsal 1997. Samarbeidsprosjekt mellom Deichmanske bibliotek på Oppsal og Østensjø bydel.

Byminner nr. 2 2008 *Ingeborg Margrethe Andersen*: «Min nabo heter nød», Russerleiren på Etterstad under andre verdenskrig.

Foredrag om tyske leire i Oslo 1940-1945 av *Øyvind Reisegg* på Lambertseter gård 13. april 2015.

SOVJETISKE KRIGSFANGER I NORGE

Den 22. juni 1941 angrep den tyske hær Sovjetunionen. Det som fulgte ble en utryddelseskrig som også førte til et stort antall sovjetiske krigsfanger, 5,7 millioner ble tatt til fange i tiden etter angrepet og frem til februar 1945. 3,3 millioner døde i tysk fangenskap. 100.000 sovjetiske krigsfanger ble sendt til Norge. Om lag 13.700 av dem døde på norsk jord.

Den norske befolkningen i de områdene av landet hvor de tyske straffeleirene ble lagt, fikk et gruvekkende innsyn i den behandlingen disse fangene ble utsatt for og fattet sympati for deres vanskelige situasjon. Det var ikke få norske borgere som under den tyske okkupasjonen etter beste evne forsøkte å hjelpe fangene med å stikke til dem mat der det viste seg å være mulig. Nordmenns møte med sovjetiske krigsfanger ble preget av sympati og medfølelse.

Etterpå – i løpet av den første fasen av den kalde krigen – var det imidlertid ikke mulig å opprettholde kontakt mellom nord-

menn og overlevende sovjetiske krigsfanger. Temaet ble skjøvet i bakgrunnen.

De sovjetiske krigsfangenes tilværelse her i krigsårene er et stykke norgeshistorie med mange individuelle historier. Det er fortellinger om sorg, slit, savn og svært hardt arbeid. Det er fortellinger om samhold blant fangene og om kontakt med nordmenn utenfor piggrådene. Fortellinger som rører ved oss og berører oss alle. Krigshistorien er en betydelig del av Norge og Russlands felles erfaringer. Erfaringer som danner en del av grunnlaget for forholdet mellom de to nabofolk.

Kulturminister Anniken Huitfeldt
Utenriksminister Jonas Gahr Støre
Oslo, april 2010

Utdrag fra forordet i brosjyren til utstillingen i 2010 på Forsvarsmuseet i Oslo om Sovjetiske krigsfanger i Norge - et viktig historiekapitel.

Standen til Østensjøvannets Venner på sørvestsiden av vannet (ved garasjene) søndag 15. mars. Det ble servert gratis kaffe og kaker til forbipasserende samtidig som de fikk litt informasjon om aktuelle saker rundt vannet. Men også minnet om Minna Wetlesen. Foto: Leif-Dan Birkemoe.

MINNA WETLESENS HUSHOLDNINGSSKOLE 150 ÅR

Minna Wetlesens Husholdningsskole åpnet 17. mars 1865 på Abildsø gård som den første i Europa. Husholdningsskolen var også forløperen til opprettelse av husholdningsskoler i Norge. Østensjøvannets Venner ønsker å holde hennes minne levende – i år med en markeringsstand søndag 15. mars.

Minna Wetlesen (1821-1891).

AV LEIF-DAN BIRKEMOE

Læretiden to år

En dag i 1865 kunne en lese i *Almueskoletidene* at «Wetlesen på Abildsø akter å opprette en skole for bondepiker med hustrus og voksne døtres hjelp. Det opptas 6 elever og læretiden blir to år. Fagene blir kjøkkenstell, havestell, skreddersøm, husholdningsregnskap, bokførsel, historie og geografi.

Det betales 2 spd pr. måned, for hvilket det også fåes kost og losji».

Minna leder av skolen

Det meldte seg 56 søkere hvorav 7 ble tatt opp. Deres navn ble offentliggjort i Morgenbladet. 17. mars 1865 ble Europas første husholdningsskole åpnet på Abildsø gård av Minna og Fredrik Wetlesen. Minna ble leder av skolen. Arbeidet gikk med liv og

lyst. I det praktiske arbeidet var elevene fordelt i to grupper som stelte i fjøset og inne i huset hver sin uke. I vask, stryking, baking og ysting deltok de skiftevis.

40 melkekuer

I fjøset var det den gang 40 melkekuer, foruten ungfe, kalver og høns. Flere av elevene var svake i lesning, så en god del av den tiden som kunne bli brukt til en videregående og mer spesiell utdanning måtte anvendes til fag som egentlig hørte hjemme i elementærskolen. Minna skal ha beklaget seg til kirkesanger og skribent Jørgen Olafsen en gang han var på besøk på skolen i 1866. Samme år ble det flere fag ved skolen enn det sto i første notis. Nå var det også norsk, regning, husdyrstell, melkestell, litt kjemi samt foredrag av botanikeren professor Schübeler.

I 1890 ga Minna Wetlesen ut *Husholdningsbok for unge husmødre i By og Bygd*.

Kilde: Yvonne Skjulestad, Minna Wetlesens tippoldebarn.

Opprinnelig var det forutsatt at banen ikke skulle vinterbrøytes ettersom granulat da måkes av banen og ut i grøntområdene. Brøytet ble det likevel, med det resultat at granulat nå er spredt i naturen. Foto Amund Kveim 14.02.2008.

RUSTAD KUNSTGRESS REHABILITERES

Dekket på kunstgressbaner har en forventet levetid på ca. 10 år, og tiden er derfor inne for en rehabilitering på Rustadfeltet. I løpet av disse årene har man imidlertid fått mye ny kunnskap om banenes miljøegenskaper.

AV AMUND KVEIM

Idrettens behov

Idretten har fra gammelt av hatt en naturlig plass i det vi i dag kaller Østensjøområdet Miljøpark. Innen parkens grenser har vi derfor Rustadfeltet, Abildsøfeltet og Manglerudfeltet. I tillegg benyttes friområdet vest for Bogerudmyra som fotballbane (Mercantile-feltet). I årenes løp har imidlertid idrettens behov og ønsker endret seg mye. Der det før holdt med en gressbane ønsker man nå kunstgress, lysanlegg, og gjerne også tribuner, klubbhus, sanitæranlegg og p-plasser.

Gummigranulat

På Rustad kunstgressbane ble det benyttet gummigranulat som innfyllingsmateriale. Disse små sorte gummiklumpene er i virkeligheten oppkvernede bildekk som inneholder miljøgifter. Opprinnelig var det derfor forutsatt at banen ikke skulle vinterbrøytes ettersom granulat da måkes av banen og ut i grøntområdene. Dette var spesielt viktig på Rustadfeltet ettersom det ligger oppstrøms Bogerudmyra og Østensjøvannet. Brøytet ble det likevel, med det resultat at granulat nå er spredt i naturen.

Kork

Østensjøvannets Venner har derfor i mange år ivret for å få fjernet dette miljøfientlige materialet. Når banen nå endelig skal rehabiliteres forventer vi at granulat på avveie blir sanert på en forsvarlig måte og at det ved valg av nye materialer tas miljøhensyn. I følge Bymiljøetatens idrettsseksjon er man denne gang innstilt på å prøve kork som innfyllingsmateriale idet dette fremstår som langt bedre for naturen..

Rustadbekken

Vi har samtidig bedt om at det nye anlegget utformes slik at vi i fremtiden får mulighet til å få Rustadbekken opp i dagen langs turveien. Denne bekken har sine kilder i området Skullerud T-banestasjon og Skullerud skole, og ligger i dag i rør fra Rustad skole til Bogerudmyras sørende.

Det er forventet at rehabiliteringen gjennomføres i 2015, men hverken endelig utforming, materialvalg eller tidspunkt for arbeidsstart er i skrivende stund kjent.

VINTERNATUR

Ved Østensjøvannet våtmarkssenter på Bakkehavn har det i perioden januar-mars blitt undervist om dyr og planters tilpasning til vinteren. Undervisningsopplegget er tilpasset 5.-7. klasse, og pågangen har vært stor.

AV RANDI OSEN

Om vinteren møter både planter og dyr i Norge mange utfordringer som f.eks. liten mattilgang og kulde. Som de fleste kjenner til, trekker mange av våre fugler sørover, mens andre er å finne igjen på fôringsbrettene. Noen av pattedyrene går i hi, mens andre lever under snøen. I undervisningen er det gjort bruk av eksempler fra dyre- og plantelivet på Bakkehavntoppen og i Østensjøområdet for øvrig.

Invitasjon til undervisningsopplegget ble sendt ut til 5.-7. klasse, ved Oslo-skolene. Opplegget består av

- Forelesning med eksempler fra utvalgte arter av insekter, amfibier, pattedyr, fugler og trær.
- En «detektivlek» der elevene skal ut og lete etter spor og avsløre hvilke dyr som lever og evt. overvintrer rundt våtmarkssenteret.

- Fuglebingo der elevene får hvert sitt bingobrett med bilder av ulike fuglearter, og skal krysse av for artene de observerer. Elevene lærer gjennom denne aktiviteten både å bruke kikkert og å kjenne igjen noen av våre vanligste standfugler.
- En mimelek i grupper hvor formålet er å beskrive dyr/fugler uten å bruke dyrets navn, samt å gjette hvilket dyr som mimes.

Interessen fra Osloskolene har vært så stor at det har vært undervisning nær alle dager i perioden. Opplegget har vært vellykket med gode tilbakemeldinger fra lærere og elever.

Opplegget er utarbeidet av naturveileder ved Oslo våtmarkssenter Torill Hasle med bistand fra Oda Fosse, Ragnhild Heimstad og Randi Osen. Det er i hovedsak Oda Fosse og Randy Gunnar Lange som har undervist i denne perioden, mens styremedlemmer fra Østensjøvannets venner også har steppet inn ved behov. Fra våren vil opplegget om Livet i Østensjøvannet starte opp igjen på nytt etter en pause fra november 2014.

Dyrespor i snøen. Foto: Finn Arnt Gulbrandsen 17.01.2015.

MITT ØSTENSJØVANN

Kari Gran med barnebarn i møte med kalvene på Bekkasinmyra. Foto: familien Gran sommeren 2014.

KARI GRAN: NÆROMRÅDET SOM LÆRINGSARENA

Kari Gran er helt gjennom et Østensjømenneske. Hun har bodd i nærområdet i mange år - på Oppsal og Manglerud - med utsikt til Østensjøvannet. Østensjøvannet har alltid vært i hennes nærhet. I tillegg har hun vært lærer ved Østensjø skole i mange år og hatt nærområdet som læringsarena for sine elever.

AV LISE M. JOHANSEN

Læreverket Yggdrasil

Kari har også sammen med Roy Nordbakke skrevet naturfagverket "Yggdrasil" for 5., 6. og 7. klasse. Å få lage et læreverk var en unik mulighet til å få vist elever i hele Norge at Oslo har flotte naturområder som ligger rett utenfor stuedøren vår. I Yggdrasil bruker hun Østensjøvannet som eksempel i flere sammenhenger. Vi som er mye ved vannet møter ofte klasser fra skoler rundt hele Oslo som kommer for å studere smådyr, fugler og plantelivet. Dette har de lest om i sine naturfagbøker og vet det finnes her.

Natursti

I skolesammenheng har Kari brukt vannet mye, vinterstid på skøyter og på skiturer til jordene på Abildsø. Ellers i skoleåret er området brukt til sykkelturet, løpeturer, orientering og rene naturfagtimer for å hente opp smådyr fra vannet, finne plantenavn ved hjelp en flora og bli kjent med fuglelivet. På buskene og trærne langs gangveien har hun hver vår hengt opp plakater til natursti hvor elevene har svart på spørsmål om vannet. På

fjellknattene oppe på Tallbergåsen har det vært fint å stoppe opp, hvile og se utover vannet.

Skøytesøndagene

Hun og familien har også brukt vannet mye. På vinteren ble vannet måkt, det ble satt telys og kassettspiller på snøkanten. Da kunne datter med venninner trene på kunstløpsskøyter i sene kveldstimer. Som niste hadde de tatt med boksen med julekaker. Der ute på isen smakte de mye bedre enn hjemme. Det har også vært turer med sparkstøtting på vannet. Dette var det foretrukne fremkomstmiddel til juletretenningen i sørenden av vannet. Ellers var sparken god å hvile på om skøytesøndagene ble lange.

Mange timer

Kari har vært mange runder rundt vannet, både alene, med venninner, med familie og barn, og i det siste med barnebarn i barnevogn. Som avslutning på vår samtale understreker Kari at Østensjøvannet har betydd og betyr mye for henne og hennes familie.

HVORDAN NAVIGERER FLAGGERMUS I MØRKET?

Flaggermus er en fascinerende dyregruppe, ikke minst på grunn av deres evne til å jakte på insekter og finne fram i landskapet i stummende mørke. Hvordan greier de dette?

AV KJELL ISAKSEN, NORSK ZOOLOGISK FORENINGS FLAGGERMUSGRUPPE

De norske flaggermusartene lever av insekter som de fanger om natta. Insektjakten kan foregå flere kilometer fra stedet der flaggermusene har tilhold på dagtid. Dyrene kan også foreta lengre forflytninger, og fra andre europeiske land er det kjent at enkelte arter trekker over lange distanser vår og høst, slik som mange fuglearter gjør. Synet til flaggermusene er ikke spesielt godt, men de er ikke blinde. Særlig i de lyse norske sommer-nettene bidrar nok synet med viktig informasjon og gjør det lettere for flaggermusene å finne fram i landskapet. Ved slike lys-forhold kan synet også bidra ved fangst av store, lyse byttedyr som nattsommerfugler. Brunlangøre er en flaggermusart som er spesialist på fangst av nattsommerfugler, og den har store øyne og godt syn til flaggermus å være.

Ekkolokalisering

De fleste av flaggermusenes byttedyr er små, slik som mygg, og flaggermusene kan fange disse i stummende mørke. Nøkkelen til denne forbløffende evnen er flaggermusenes spesialtilpassede og svært godt utviklede hørsel. Flaggermusene roper mens de flyr, og når lydbølgene fra ropet når for eksempel en bygning, reflekteres et ekko tilbake. Ut fra ekkoet greier flaggermusa å bedømme både avstanden og retningen til bygningen. Dette

relativt enkle prinsippet kalles *ekkolokalisering*, og er noe som også vi mennesker til en viss grad kan benytte oss av. Flaggermusene er imidlertid mye mer avanserte enn oss på dette området. De kan fange opp ekko ikke bare fra store bygninger og trær, men også svake ekko fra knøttsmå insekter i lufta foran seg. Ut fra ekkoene fra en rask serie av rop kan de avgjøre størrelsen, avstanden, bevegelsesretningen og hastigheten til insektet. Dette krever ikke bare god hørsel, men også en hjerne som kan tolke de kompliserte sanseinntrykkene i en rasende fart!

Lyd er svingninger (raske trykkendringer) i luft eller et annet medium. Lydens frekvens måles i hertz (Hz) og er antall svingninger per sekund (20 kHz er 20 000 svingninger per sekund). Ekkolokaliseringsropene til de norske flaggermusartene er hovedsakelig i frekvensområdet 18–60 kHz. Det er imidlertid en del unntak. Enkelte arter har rop bestående av et sveip gjennom et vidt frekvensområde, og disse ropene kan starte godt over 100 kHz. I den nedre delen av frekvensspekteret har flere arter sosiale rop som helt eller delvis ligger under 20 kHz. Disse ropene har en helt annen funksjon enn ekkolokaliseringsropene, og blir benyttet blant annet for å tiltrekke seg make og jage bort konkurrenter.

Nordflaggermus er den mest tallrike flaggermusarten ved Østensjøvannet, som de fleste andre steder i Norge. Den jakter oftest ganske høyt, gjerne i tretoppshøyde, og i god avstand fra vegetasjonen. Foto: Keith Redford og Jeroen van der Kooij.

Unge mennesker med god hørsel kan høre frekvenser opp mot 20 kHz, men etter hvert som man blir eldre vil evnen til å høre høyfrekvente lyder svekkes. Lyd som består av frekvenser som ligger over 20 kHz kaller vi *ultralyd*. De fleste av flaggermusenes rop er dermed ikke hørbare for oss, men noen kan høre blant annet skimmelflaggermushannens høstsang ved høye blokker eller bergskrenter (ca. 14 kHz), dvergflaggermusas sosiale rop (ned til ca. 16 kHz) og noen av ekkolokaliseringsropene til stor- og langøreflaggermus (ned til hhv. ca. 18 og 12 kHz).

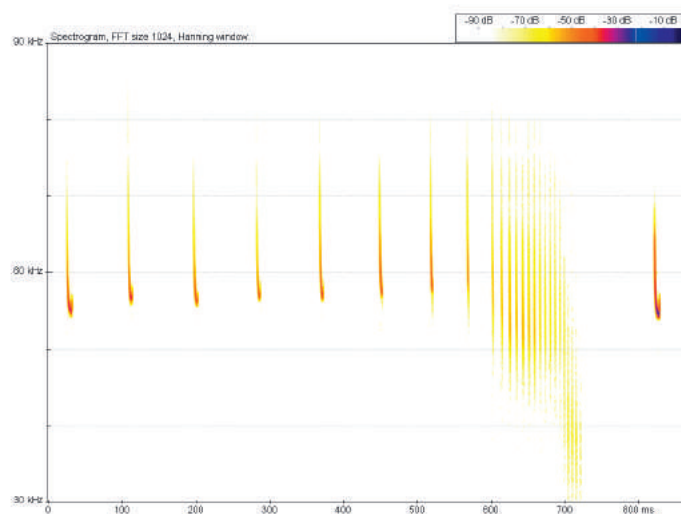
Insektjakten

Flaggermus i flukt roper ofte én gang per vingeslag. Dyrene lytter en kort periode etter eventuelle ekko før de roper på nytt. Generelt benytter de fleste arter mindre enn 10–20 % av tiden i flukt på å rope, mens de resten av tiden er stille og lytter etter ekko.

De ulike flaggermusartene har forskjellig jaktstrategi. Storflaggermusa jakter høyt og flyr raskt. Dvergflaggermusa jakter gjerne langs skogkanter og i luftrommet mellom trær, mens brunlangøren ofte jakter inne blant greinene på trærne og snapper insekter direkte fra bladene. I disse høyst forskjellige jaktsituasjonene har de tre flaggermusene behov for ulik informasjon fra ekkolokaliseringen. Storflaggermusa søker etter insekter et godt stykke foran seg, og den har derfor kraftige rop som bærer langt og en relativt lang periode mellom hvert rop (ca. 3 rop per sekund). De to andre artene søker etter insekter på kortere hold. De greier seg derfor med svakere rop, og de trenger ikke å vente så lenge på ekko før de roper på nytt (ca. 10 rop per sekund).

Når flaggermusa oppdager et insekt og nærmer seg dette, endres ropene markant. Både hvert enkelt rop og avstanden mellom ropene blir mye kortere. Dette fordi flaggermusa har behov for god, oppdatert informasjon om hvor insektet befinner seg i fangstøyeblikket. Dette er illustrert i figuren, som er en gjengivelse av et lydopptak av ei dvergflaggermus som fanger et insekt. Hele sekvensen er på mindre enn ett sekund. Det er beregnet at ei enkelt dvergflaggermus kan ta opptil 3000 små insekter per natt, så det blir mange slike fangstsekvenser i løpet av natta.

Ropene til flaggermusene er svært kraftige. Storflaggermusa kan ha et lydtrykk på hele 129 dB i en avstand av 10 cm foran snuten. Til sammenlikning er 130 dB den anbefalte grenseverdien for kortvarig lydnivå på konserter og andre arrangementer – høyere lydnivå enn dette gir fare for hørselsskade. Flaggermusene unngår å bli midlertidig «døve» av sine egne rop ved at en muskelsammentrekning i det midtre øret reduserer lydtrykket inne i øret i den korte perioden ropet varer. Høyfrekvent lyd absorberes raskt i lufta, og flaggermusenes rop har relativt kort rekkevidde. Bare en svært liten del av energien i et rop treffer og reflekteres fra

En grafisk framstilling (et spektrogram) av et lydopptak av ei dvergflaggermus som ved hjelp av ekkolokalisering navigerer seg fram til og tar (eller forsøker å ta) et insekt. Hver vertikale strek er et separat rop, og ekko fra disse gir flaggermusa informasjon om omgivelsene og insektet det navigerer seg fram til. Til å begynne med er det meste av energien i ropene ved ca. 55 kHz (y-aksen), og avstanden mellom hvert rop er snaut 0,1 sekund (x-aksen). Dette endrer seg markant like før flaggermusa når fram til insektet. Det siste ropet i figuren markerer starten på søket etter et nytt bytte.

et insekt i lufta. Dette, kombinert med den høyfrekvente lydens korte rekkevidde, gjør at flaggermus ikke kan oppdage insekter på lang avstand. Det er beregnet at ulike flaggermusarter kan oppdage store insekter på 5–25 m hold, mens små mygg oppdages først på 2–7 m avstand.

Ultralyddetektor

Som nevnt kan vi mennesker høre enkelte rop fra flaggermus, men dette krever god hørsel, rolige omgivelser og at flaggermusa er ganske nær. Med en ultralyddetektor, også kalt flaggermusdetektor, åpner det seg en ny verden av lyder i nattemørket. Detektoren omformer flaggermusenes høyfrekvente lyder til hørbare lyder for oss. En slik detektor gjør det mulig å artsbestemme en del av flaggermusartene ut fra lyd. Studier av lydopptak gir enda større muligheter for artsbestemmelse.

Flaggermusnatt

Den årlige «flaggermusnatta» ved Østensjøvannet er en god anledning til å lære mer om flaggermusenes ekkolokalisering. Der vil man få høre flaggermusenes lyder via en ultralyddetektor, og er man heldig får man også se dyrene i flukt samtidig. Arrangementet finner i år sted fredag 28. august og er et samarbeid mellom Østensjøvannets Venner og Norsk Zoologisk Forenings flaggermusgruppe. Følg med på www.zoologi.no for nærmere informasjon.

Aksjonsleder Ann Nordal forklarer Byråd for byutvikling, Bård Folke Fredriksen om de uheldige sider ved den planlagte utbygging på Oppsal gård.

OPPSAL I STØPESKJEEN

I pakt med Oslos strategi om konsentrert boligutbygging nær knutepunkt arbeides det for tiden med to store byggeforslag i Oppsal-området; Oppsal gård og Oppsal senter.

TEKST AMUND KVEIM – FOTO LEIF-DAN BIRKEMOE

Massiv blokkbebyggelse

På Oppsal gårds område foreslås de resterende delene av den gamle bygningsmassen revet og erstattet med massiv blokkbebyggelse. Protestene har vært mange, både fra naboer som vil få den nye bebyggelsen tett på, og ikke minst fra de mange i Oppsalveien som er bekymret for trafikksituasjonen. Tilsvarende er det for nye Oppsal senter foreslått høyhus og også her har mange pekt på at disse vil skygge for samfunnshuset og bakenforliggende bebyggelse.

Utbyggingsforslag

Østensjøvannets Venner har pekt på at det nå er mange utbyggingsforslag som behandles hver for seg uten at man får vurdert den samlede virkning av dette, hverken for nærområdet, Østensjøområdet Miljøpark og bydelen som helhet. Det er neppe tvil om at utbyggingene og den kraftige befolkningsveksten vil få indirekte virkninger i form av mertrafikk og slitasje i og rundt miljøparken. På denne bakgrunn ville det være naturlig å få områdene vurdert under ett.

Identitetsskapende element

Vi har i vår høringsuttalelse også pekt på at det er ønskelig å ikke forverre landskapsbildet sett fra Østensjøvannet. Fra turveien på Tallbergåsen vil begge forslagene være godt synlig. Videre er vi av den oppfatning at våningshuset på Oppsal gård, trass i at det opprinnelige preget langt på vei er borte, fremdeles har lokalhistorisk verdi og er et historiefortellende og identitetsskapende element for Oppsalområdet og bydelen. Som et minimum bør derfor våningshuset og hagen bli liggende inntakt.

For omfattende

Engasjementet på Oppsal har vært stort, og Byråd for byutvikling Bård Folke Fredriksen ble av berørte naboer invitert til en rundtur i området 8. april der også representanter for bydelen, samfunnshuset og Østensjøvannets Venner deltok. Vi håper byråden etter å ha sett de lokale forholdene og opplevd det lokale engasjementet ser at den samlede utbyggingen blir for omfattende. Som Bydelsutvalget formulerte det allerede i 2011: «Fortettingen må skje uten å komme i konflikt med områdenes særpreg, også i østlige bydeler.».

SKJØTSELSARBEID I ØSTENSJØOMRÅDET MILJØPARK

Dugnadsgjengen har et smittende humør som medfører stor arbeidslyst. Det er nedlagt drøyt 900 dugnadstimer siden 28. oktober. Gjengen har fått noen flere medlemmer, og arbeidet går derfor raskere. Hele tiden jobbes det med smilet på lur. Brukere av området gir til stadighet oppmuntrende kommentarer når de passerer arbeidsplassene våre. Det setter vi stor pris på.

TEKST FINN A. GULBRANDSEN – FOTO LEIF-DAN BIRKEMOE

På øyene utenfor Lilleskogen (vestsiden av vannet) ble det på oppdrag av Fylkesmannens felt trær som om få år ville velte og ta med seg jordmasser. Det ville føre til oppløsning av øyene. Foto 14.01.2015.

Bakkehavntoppen - skjøtselsplan

Ytterligere kratt og osp er fjernet for å gi bedre lys til verdifulle vekster rundt fjellrabbene. Fylkesmannen bestilte i fjor en undersøkelse av Bakkehavntoppen slåttemark. Bioreg AS gjennomførte undersøkelsen, og har også laget en skjøtselsplan for området. Det ble funnet sølvmure, flekkmure, gulmaure, engknoppurt, knollerteknapp, harestarr, dunhavre, enghavre, gulaks, kveinarter, rødkløver, prestekrage, blåklukke, ryllik, småsyre og knavel. Foruten bjørk og osp finnes også ask på lokaliteten. Ask er et

edelløvtre som har blitt rødlistet (nær truet – NT). Det er også en del fremmede arter her som Østensjøvannets Venner er i ferd med å bekjempe. Det har dessverre også kommet en del uønsket engreverumpe på Bakkehavntoppen. Bioreg anbefaler å slå området to ganger pr. sesong. Dette tilsvarer det rådet vi fikk av en av våre egne rådgivere, botaniker Astrid Skrindo. Verdien av området ligger først og fremst i kantsonene. Vi vil også tro at nærheten til Østensjøvannet våtmarkssenter gjør den verdifull i undervisningssammenheng.

Eikelunden

Sist høst ble det nok en gang ryddet en del trær under eikekjempene. Etter ønske fra Fylkesmannen ble også en del andre løvtrær fjernet for å gi området et lysere preg. Det ble i fjor gjennomført en insektundersøkelse. Den kan du lese om et annet sted i bladet.

På sikt har Eikelunden et stort potensiale for biologisk mangfold, da en lang rekke eiker vil passere en omkrets på to meter i løpet av få år. Ved siden av de rene, hule eikene, er dette Miljødirektoratets definisjon på hva som omfatter begrepet "hule eiker". Nå er det ca. 8 eiker som tilfredsstiller definisjonen. Vi samarbeider med Skolegård på Abildsø om dette arbeidet, og ivrige ungdommer hjelper til. I år hadde vi en ekstradugnad der vi fjernet høye stubber og glemte årsskudd. Takk til Skolegård for samarbeidet.

Gangstien fra Bogerudmyra øst til Bogerudveien

To mann fra Bogerudveien borettslag hadde etter ønske fra Bymiljøetaten, tatt på seg arbeidet med å rydde denne gjengrodd turstien. Det gamle grusdekket hadde sunket dypt i myra. Løsningen ble å legge klopper fra turveien ved Bogerudmyra til bakken mot Bogerudveien. Siste rest av klopper fra Bymiljøetatens lager på Bakkehavn ble benyttet til dette. Etter at denne turstien har vært gjengrodd noen år, er det nå mulig å gå denne stien igjen.

Klargjøring for ny turveitrasé mellom Lilleskogen og Fugleskjulet. Etter at Bymiljøetaten, Fylkesmannen og Østensjøvannets Venner hadde hatt befarings vedr. nevnte turveitrasé, fikk Østensjøvannets Venner i oppdrag å fjerne en del større trær og uønsket vegetasjon

En gruppe fra dugnadsgjengen på isen. Rydding på Bogerudmyra er bare mulig når kanalen er islagt. Det er spesielt de rødlistede kjempestarr- og tuestarrforekomstene som får bedre lysforhold. Foto 4.03.2015.

langs deler av vestbredden av vannet. Hensikten var å lette igangsettingen av arbeidet med å rehabilitere våtmark der erosjonen nå graver seg inn i eksisterende turvei.

Dugnadsgjengen utførte dette på første dugnad etter befaringen. Dessverre har arbeidene med ny turvei blitt utsatt. (Se Sothøna nr. 48, side 4).

Bekkasinmyra

Like før årsskiftet ble det brutt opp stubber på myra for å legge forholdene bedre til rette for beiting av storfe. Hensikten var også å lette skjøtselsarbeidet på myra. Røttene har ligget på myra over vinteren for at jord skal renne av. Dugnadsgjengen har nå fjernet det meste av røttene. En kjempejobb. Elever fra Østensjø og Oppsal skole har fjernet høymol.

Dristige kvinner og menn ryddet fjorårsskudd fra øyene

Utrolig nok var isen lenge sikker i kanalen på vestsiden.

Her fjernet vi fjorårsskudd så sent som 24. mars. Hetttemåkeøya på østsiden ble tatt rett etter en sen kuldeperiode. Isen hadde vært usikker her, men vi la inn en ekstradugnad rett etter nevnte periode. Isen holdt! Fjerning av fjorårsskudd gjøres for å legge forholdene bedre til rette for fuglearter som liker åpne hekkplasser. Dette er en viktig jobb etter at alle trær og kratt ble fjernet for få år siden. Den årlige ryddingen gir også bedre lysforhold for en rekke karplanter. Sist, men ikke minst, blir det bedre utsikt, lysere og triveligere også for oss som nyter å besøke Østensjøvannet.

Etter bestilling fra Fylkesmannen satte foreningen ØX og dugnadsgjengen i gang med å rydde øya syd for Bølerbekken.

Her kom våren såpass tidlig at vi ikke fikk fullført arbeidet. Fjorårskuddene ble lagt på rehabiliterte øyer der kvist er rammet inn med solide stokker. Her varierer vi med å legge kvist og avskårde takrør ca. annethvert år. På en av øyene på vestsiden var oppdraget å fjerne trær og kratt inntil 3 meter fra bredden rundt hele øya. Arbeidet ble gjennomført i løpet av to dugnader. Om vinteren er brodder et *must* i dugnadsarbeidet.

Bogerudmyra

Rundt den store stautstarrforekomsten (rødlistet - sårbar - VU) på Bogerudmyra Øst er også i år ryddet fjorårsskudd av elever fra *Rustad skole* og dugnadsgjengen. Kjempestarrforekomsten (rødlistet - sterkt truet – EN) er ryddet på tilsvarende måte. Rundt en ganske stor tuestarrforekomst (rødlistet - nær truet – NT) er det felt en rekke trær, og det er ryddet ut en del gran. Alle tiltakene er gjennomført for å få bedre lysforhold for de sjeldne karplanteartene. Foreningen ØX har også her vært en god bidragsyter.

Vinteren i år har vært lunefull på samme måte som i fjor. Derfor fikk ikke elever fra Abildsø og Nøkle vann skole anledning til å bidra med hjelp i sine adopsjonsområder.

En stor takk til alle som har bidratt i skjøtselsarbeidet ved Østensjøvannet i høst og vinter.

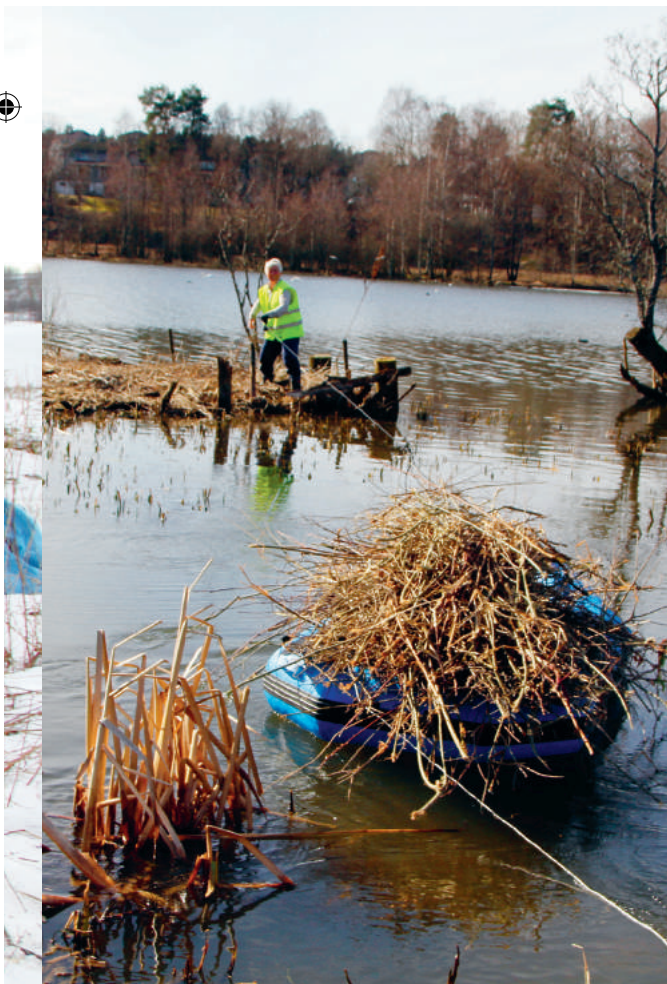
Isen holdt! Fjerning av fjorårsskudd på Hettemåkeøya (østsiden av vannet) gjøres for å legge for
Foto: 5.03.2015.

Etter bestilling fra Fylkesmannen satte foreningen ØX og dugnadsgjengen i gang med å rydde øya syd for Bølerbekken. Her kom våren såpass tidlig at vi ikke fikk fullført arbeidet. Andreas Petter Jensen (til høyre) og Jan Egil Pedersen trekker her et tre over den frosne kanalen og inn på land. Foto: 18.02.2015.

legge forholdene bedre til rette for fuglearter som liker åpne hekkeplasser.

Fjorårskuddene ble lagt på rehabiliterte øyer der kvist er rammet inn med solide stokker. Isen var gått i oppløsning og transport med gummibåt ble løsningen. Foto: 24.03.2015.

OPPSAL SKOLE ADOPTERER DEL AV BEKKASINMYRA

AV FINN ARNT GULBRANDSEN

Innenfor Østensjøområdet miljøpark har Oppsal skole adoptert Bekkasinmyra*, Ulsrubbekken og området nord for Oppsal terrassehus. Under julesamlingen for 1. - 7. trinn den 18. desember overleverte Trine Johnsen fra Oslo Elveforum adopsjonsbrevet til skolens rektor Grethe Heen. Brevet er underskrevet av Oslos ordfører Fabian Stang. Rektor og Trine skrev også under adopsjonsbrevet under påsyn av over 400 elever.

Skolen fikk en stor perm med ferdige undervisningsopplegg fra Oslo Elveforum. Finn A. Gulbrandsen fra Østensjøvannets Venner fortalte elevene om det spesielle området skolen skal arbeide med. Elevene fikk høre om det store biologiske mangfoldet som er i miljøparken.

Området blir spennende å utforske for elevene. Østensjøvannet våtmarkssenter kan tilby undervisning til skolene. Leder av Østensjøvannets Venner, Amund Kveim og fagansvarlig for naturfag i Utdanningsetaten, Tor Inge Hjelmseth var også til stede under den flotte juleavslutningen på Oppsal skole.

*Bekkasinmyra deles med Østensjø skole.

Aktører ved julesamlingen. Fra venstre: Trine Johnsen (Oslo Elveforum), Natascha Bækken (7A), Linus Baumbach (7C), rektor Grethe Heen, Sebastian Wibe (7B) og Finn A. Gulbrandsen (Østensjøvannets Venner). Bak: Tor Inge Hjelmseth (Utdanningsetaten) og Amund Kveim (Østensjøvannets Venner). Foto: Østensjøvannets Venner 18.12.2014.

TIDENES FUGLEÅR ÅRSRAPPORT 2014 – FUGLER VED ØSTENSJØVANNET

Når vi slår sammen registreringene fra nofoa.no og artsobservasjoner.no viser det seg at 2014 ble tidenes fugleår ved Østensjøvannet. Hele 154 arter er registrert, og det er ny antallsrekord innen ett og samme kalenderår.

AV ORNITOLOG AUDUN BREKKE SKRINDO

En knoppsvane går inn for landing.

2014 var virkelig det året da alt klaffet, med hensyn til når ornitologene var på besøk og hvilke fuglearter som ble observert. Riktignok er ikke alle observasjonene godkjent av de nasjonale og regionale sjeldenhetskomiteene ennå. Dette hindrer likevel ikke at vi har lagt et fantastisk fugleår bak oss.

Andefuglene er helt sentrale

Østensjøvannet opplevde besøk fra mange av de fugleordenene som mange gleder seg over å se fugler fra. Andefuglene er helt sentrale og i 2014 legger vi merke til at hele 21 arter er representert fra denne ordenen. I 2014 var rustand ny art for vannet, og den så ut til å like seg svært godt. Den ble første gang oppdaget 23. april og forlot ikke vannet før etter den første uka i desember. Andre litt sjeldnere andefugler er sædgås, ringgås, taffeland og bergand. Stokkand overvintrer fortsatt i stort monn, og i desember var flokken under brua i sør nok engang på ca. 400 fugler.

Fasan

Fasan ble overraskende nok sett i mars. Den er ikke sett siden sommeren 1975. Dette er en spennende observasjon. Enten kan det være en rømt fugl eller forklaringen kan være lokale vandringer hos bestanden i Oslo-området.

46 storskarv i desember

Hele 46 storskarv i desember vitner om en mild start på vinteren og et overraskende høyt antall besøkende fiskespisere. Det største

antallet av fugler som har landet på vannet var 17. Det er nok gode forhold i vannet for denne arten.

Havørn og kongeørn

Hele 12 rovfuglarter er bemerkelsesverdig, også i regional sammenheng. Både havørn og kongeørn er intet mindre enn spektakulært. Kongeørn var ikke sett siden 1976. Havørn har tatt seg opp i regionen, siden den nå hekker i nærheten. Det var bare et tidsspørsmål før det dukket opp streifende individer. Nå har vi hatt havørn på besøk i 2012 og 2014.

Raster tidlig

Vi finner både kvart-, enkelt- og dobbeltbekkasin blant de 12 vadefuglene. Den som skal se vadefugler må som regel stå tidlig opp om morgenen. Disse artene raster tidlig på døgnet og forsvinner ofte videre når de blir skremt opp første gang. Men innimellom kommer det både tjeld, vipper og brushaner som oppfører seg helt motsatt, der de rusler rolig blant hunder og turgåere.

Skogdue og tyrkerdue er ikke vanlige ved Østensjøvannet, og i 2014 ble begge artene observert.

Tre ugler

I 2014 ble tre uglearter observert. Det er hengt opp en del kattuglekasser i området nå, så vi kan nok forvente at for eksempel kattugle slår seg til på fast basis dersom disse kassene blir vedlikeholdt.

Spennende gjester

Blant spurvefuglene finner vi noen spennende gjester; rødstjert, sivsanger, gulsanger og løvmeis er relativt sjeldne. Det er også verdt å nevne at svartkråke og kornkråke ble observert, samt både grankorsnebb og furukorsnebb. Så her gjelder det bare å kjøpe seg fugleboka og komme seg ut. Østensjøvannet skuffer ikke den som tar seg tid til å se nærmere på fuglene som passerer.

Fullstendig årsrapport for fugl sett ved Østensjøvannet i 2014, med første – og sistedato, maksimum antall og måned, se tabeller på hjemmesidene til Østensjøvannets Venner.

ER FISKEN MAT FOR FOLK ELLER FUGL?

AV LEIF-DAN BIRKEMOE

Det som gjør Østensjøvannet attraktivt er fuglelivet. Fisk og bunndyr er for mange fuglearter en viktig del av matbehovet, ja enkelte arter har det som hovednæring. Uten fisk trekker fuglene til andre steder, særlig til fjorden. Isfiske er fullt lovlig og en artig hobby, men å spise fisken kan neppe anbefales. Matfisk kan den neppe kalles fordi vannet er sterkt forurenset. Ideelt sett bør fisken slippes ut igjen. Gjerne som mat for fiskespisende fugl når isen går opp og våren kommer. Vannet er som kjent spiskammer for sultne fugler enten de er på trekk eller velger å bli her hele sesongen.

Fiskeundersøkelsen høsten 2014 fortalte at det er mye abbor i Østensjøvannet (se side 11). I vinter var det til dels store fangster med abbor som ble tatt på snøre fra isen. De fleste som fisket, slapp fisken ut igjen.

På vårparten var det mange fiskespisende fugler som ble observert, flere med fisk i nebbet.

Her har fiskeren tydelig vis tenkt å ta abboren med seg, trolig som mat.
Foto: Leif-Dan Birkemoe 03.01.2015.

DEN GODLYNTE HUMLA – SNEKRING AV HUMLEKASSER

Humla har en viktig rolle i naturen. Den er en av de viktigste pollinatorene vi har i Norge. De siste årene har antallet humler gått ned, bl.a. fordi det blir vanskeligere for humledronningene å finne egnede bol. Derfor kan vi hjelpe humlene ved å bygge humlekasser.

Atle Mjelde instruerer i bygging av humlekasse og hvordan bolet skal innredes.
Foto: Leif-Dan Birkemoe.

AV LEIF-DAN BIRKEMOE

På Åpen dag på Østensjøvannet våtmarkssenter søndag 12. april ble det gitt instruksjon i snekring av humlekasse. Humleekspert Atle Mjelde holdt et engasjerende foredrag om humler og hvordan kassen skulle innredes. Humlene liker å ha bol i musenes gamle ynglebol. Derfor prøver vi å lage bolet oppi humlekassen så likt som mulig et ekte musebol, jo større er sjansen for at en dronning vil flytte inn. Ekte musebol har god isoleringsevne og innfrir humlens krav om å ha rundt 30°C i bolet. Derfor fores bolet med tørket fint mykt plengress. Bolkammeret fores med flere svært tynne lag med *fettvatt*. Ut av bolkammeret lages det så en tunnel på ca. 2 cm i diameter som leder til inngangshullet. Når humledronningen er på leting etter bol tiltrekkes de av muselukt. Derfor kan man gjerne legge litt mat (nøtter, frø) inni humlekassen på vinteren for å lokke musene dit. Da er det større sjanse for at det flytter inn en humledronning til våren, avsluttet Atle Mjelde.

NATUR- OG KULTUR- KVALITETER I ØSTENSJØOMRÅDET MILJØPARK

Kulturmarka omkranser kollen på Abildsø gård. Bildet er tatt 24.03.2014.

ABILDSØ GÅRD OG ABILDSØ IDRETTSFELT

*Vi fortsetter vår artikkelserie om natur- og kulturkvaliteter
i Østensjøområdet miljøpark basert på statusrapporten fra Oslo kommune, Bymiljøetaten,
utgitt i 2007 med senere oppdateringer om Abildsø gård og Abildsø idrettsfelt.*

TEKST **TOR ERIK BRANDRUD** FORSKER VED NORSK INSTITUTT FOR NATURFORSKNING
OPPDATERT AV **FINN ARNT GULBRANDSEN** VEDR. RØDLISTEARTER OG SKJØTSEL. FOTO **LEIF-DAN BIRKEMOE**

ABILDSØ GÅRD (DYRKET MARK)

Felt 9 på kart over Østensjøområdet Miljøpark
Beliggenhet, naturgrunnlag, historie og inngrep

Kulturmarka omkranser kollen på Abildsø gård, og begrenses i nord av Plogveien, i øst av gangveien rundt Østensjøvannet, i sør av Abildsø idrettsfelt og i vest av bebyggelsen langs Enebakkveien. Det har blitt drevet jordbruk på disse jordene i minst 1500 år. Jordsmonnet består av marin leire. Et bekkedrag som går i øst-vestlig retning deler den dyrkede marka øst for Abildsø gård i et stort og et mindre jorde. Smedbergbekken ligger sør for disse jordene, og går parallelt med ovenfor nevnte bekkedrag. Bekken ble rettet ut allerede på 1800-tallet.

Vegetasjon og planteliv

Området er preget av dyrkede arter og har en svært artsfattig flora. Smedbergbekken med omkringliggende vierkratt er den mest verdifulle delen av området for karplanter. Her er den mindre vanlige våtmarksarten kjempepiggeknepp registrert (Wesenberg 1995). Introduerte arter som hagefredløs, kanadagullris og russekål er registrert langs åkerkantene.

Fugl og pattedyr

Disse jordene er blant de få stedene ved Østensjøvannet hvor fuglene blir lite forstyrret av turgåere. Jordene er derfor viktige raste- og næringsøkområder for ender, gress, duer og en rekke spurvefuglarter. Flere rødlistede arter, som sædgås (sårbar - VU),

stjertand (nær truet – NT), trelerke (NT) og vaktel (NT) er også tilfeldig registrert her. Fuglene som raster på jordene, tiltrekker rovfugler, og rødlisteartene hønsehauk (NT) og lercefalk (NT) er observert her. I tillegg sees vandrefalk jevnlig. Jordene er viktige arealer for flere flaggermusarter som jakter etter insekter om natten.

Naturverdi

For mange rastende og næringsøkende fugle- og flaggermusarter er jordene viktige, ikke minst med bakgrunn i at dette er blant de få stedene ved vannet der fuglene blir lite forstyrret. Jordene vurderes derfor som en *viktig viltlokalitet*. Smedbergbekken har kvaliteter for enkelte våtmarksplanter.

Trusler/aktuell skjøtsel

Stans i jordbruksdriften kan føre til *gjengroing og økt ferdsel*, noe som vil medføre at *områdets funksjon for rastende- og næringsøkende fugler opphører*. Kollisjon med høyspentlinjene som krysser jordene, fører til at fugler dør eller skades. Eventuell gjenfylling eller drenering av bekker eller fjerning av kantsoner vil også være en trussel mot enkelte arter og vil medføre økt avrenning av næringsstoffer til Østensjøvannet. Langs Smedbergbekken bør det kunne etableres bredere kantsoner som etter hvert vil kunne utvikle seg i retning av en biologisk verdifull, rik sumpskog/kantskog, og som også vil øke renseeffekten i bekkedraget (tilbakeholdelse av næringsstoffer). Her som i mange andre delområder bekjemper Østensjøvannets Venner introduserte arter.

ABILDSØ IDRETTSFELT

Felt 11 på kart over Østensjøområdet Miljøpark

Reguleringsstatus

Friområde idrett – fareområde høyspenningsanlegg
Beliggenhet, historie, naturgrunnlag og inngrep

Idrettsfeltet er avgrenset av turveien ved Smedbergbekken i nord, regulert ny turvei mot Østensjøvannet i øst, Lilleskogen og garasjeanleggene i sør og bebyggelsen langs Agronomveien i vest. Før 1960 lå det kun en fotballbane her, omtrent der dagens matchbane ligger i dag. Opprinnelig har dette vært jorder og fuktenge under Abildsø gård. Idrettsfeltet ble opparbeidet 1963–66 (Dahl m. fl. 1978). Etter at idrettsanlegget ble utbygd, er området nesten helt dekket av idrettsfelt, kunstgress og plener. En mindre del av området, nord for haugen i nordøst, har siden midt på 1990-tallet vært gjengroende enger. Fra naturens side er jordsmonnet i området marin leire. Det er imidlertid trolig tilført masser til området, og fuktområder er drenert ut. En høyspentlinje krysser idrettsfeltene i øst.

Vegetasjon og planteliv

Området er dominert av ensartet plengras uten botaniske kvaliteter. De gjengroende engene i nordvest og kantsonene mot veien har en noe mer variert flora. Her har flere sjeldnere arter etablert seg i store mengder, så som storengkall, engrødtopp,

flikbrønsløse og gåsemure. Her forekommer også den introduserte problemarten kanadagullris. Lilleskogen, rett utenfor Miljøparken og nord for idrettsfeltet, har ospe- og bjørkeskog som utgjør en verdifull skjerm mot bebyggelsen i Svaneveien. Flere felt med poppel er plantet mellom fotballbanen og gangveien.

Fugl og pattedyr

Plenene er viktige raste- og næringsøkområder for gjess, ender, sivhøne (Rødlistet som nær truet – NT), sothøne, hettemåker (NT) og andre måker, trost, stær (NT), pipelker, gulerler og steinskvett. De gjengroende engene i nordvest er et viktig oppholdssted for buskskvett i hekketiden. Flere rødlistede eller svært uvanlige arter er også tilfeldig registrert i området, bl.a. tundragås og svartstrupe (NT). I sør finner vi en av Miljøparkens største stærkolonier (NT). Lercefalk kan sees jaktende over plenene. Flere arter av flaggermus jakter om natten etter insekter over idrettsfeltet

Naturverdi

Anleggelse av idrettsfelt har bidratt til en forringelse av naturkvalitetene omkring vannet. Plenene utgjør likevel et betydningsfullt næringsøk- og rasteområde for en rekke fuglearter. Disse arealene vurderes derfor som en *viktig viltlokalitet*.

Smedbergbekken med omkringliggende vierkratt er den mest verdifulle delen av området for karplanter. Bildet er tatt 16.04.2015.

Trusler/aktuell skjøtsel

Idrettsfeltene med plener har en positiv funksjon for mange fuglearter. De bidrar imidlertid også til den for store bestanden av gjess, noe som gir forurensings- og erosjonsproblemer ved vannet. Kunstgrasbanen reduserer plenarealet, men samtidig reduserer den lokalitetens betydning som raste- og nærings-søkområde. Kollisjon med høyspentlinjene som krysser jordene

fører til at fugler dør eller skades. Fremmede konkurransesterke arter som kanadagullris og gjengroing bekjempes av Østensjøvannets Venner i området. Det bør vurderes nærmere skjøtsel av de gjengroende engene. Som omtalt i forrige nummer av Sothøna, er flytting av turveien regulert i planen for miljøparken. Arbeidet er forsinket, men settes antakelig i gang til høsten/vinteren.

1

2

NÅR EN HUMLE IKKE ER HUMLE

*Så ble det da våren til slutt! Seljene blomstrer, og humlene surrer.
Nå kan man tydelig se hvilke insekter som pollinerer: de svermer rundt hannseljene og nesten
borrer seg inn i blomstene, de gule, tette gåsungene: Bier og humler, veps og fluer.*

AV MORTEN FALCK, MORFALCK@ONLINE.NO

Dette er ett av livets store mirakler. Samarbeidet mellom insekter og planter om bestøvningen, som gjør at plantene greier å formere seg. Til gjengjeld får insektene næring, og møteplasser.

God porsjon erfaring

Men hvordan kan vi kjenne igjen de insektene som stikker eller biter, og de som bare ligner? Det finnes noen regler, men det er ikke alltid bare lett. Som regel er det nødvendig med en god porsjon erfaring. Jeg har samlet insekter siden jeg var tretten år, i 1959, men likevel holdt en flue på å lure meg for bare et par år siden.

Mimicry heter dette fenomenet, der insektet ligner noe annet enn det er - gjerne et vissent blad, en stikkende veps eller bie, en fugleskitt, en brukket kvist. Ordet er ikke norsk, men engelsk, og betyr «etterligning». Men hvorfor vi ikke har fått et norsk ord for dette, er underlig. Alle forslag mottas med takk!

Jordhumleflue

Den flua som nesten lurte meg, var en som jeg hadde ønsket å finne i alle år: med det merkelige navnet *Pocota personata* på latin, eller jordhumleflue på norsk. Ønsket om å finne den ble ikke mindre av at den dukket opp på en gammel eik ved Farris-vannet i

Svart pelsblomsterflue, Criorhina ranunculi. Foto:Wikipedia commons

3

4

1. Smedbergbekken avgrenser jordene i sør. Bildet er tatt 16.04.2015.
2. Området er preget av dyrkede arter, i 2013 havre, og har en svært artsfattig flora. Bildet er tatt 5.10.2013.
3. Idrettsfeltene med plener har en positiv funksjon for mange fuglearter. Kunstgrasbanen reduserer plenarealet, men samtidig reduserer den lokalitetens betydning som raste- og næringsøkområde. Bildet er tatt 16.04.2015.
4. Fotball er den sportsgren som dominerer i Abildsø IL. Bildet er tatt 16.04.2015.

Vestfold i 1998. Men det var det eneste norske eksemplaret. Den er sjelden i Sørøst-Sverige og i Danmark, og ikke funnet i Finland. Så da jeg en sommerdag gikk langsmed en blomstrende Hagtorn-hekk ved Øyeren, var det ikke denne flua jeg hadde i tankene.

Det eneste norske funnet

Tvert imot. Jeg gikk og drømte om å finne igjen *Mallota megilliformis*, en gulaktig humlelignende blomsterflue som jeg fant her en tidlig sommerdag i juni 1994, og som har fått meg til å oppsøke denne hekken hver gang hagtornen blomstrer. Det er det eneste norske funnet fremdeles! Så mens en gjøk gol og sola varmet, og seilerne med iltre skrik for over himmelen, studerte jeg alle de gule humlene jeg så. Ikke de vanlige, gule og svartstripete, sånne som den som kryper der på den askestammen. Vent litt, den oppfører seg litt underlig, og ser egentlig litt underlig ut også! Ikke så merkelig, for det er jo *Pocota personata*! Det er ikke lett å fange fluer som sitter på en rund trestamme, men denne gangen greide jeg det. Med bankende hjerte fikk jeg flyttet den over fra håven til prøveglasset, og satt lokket godt på. Og to dager senere fanget jeg en til!

Tre norske eksemplarer

Så nå har vi altså tre norske eksemplarer av denne sjeldne og fordekte flua, som i larvestadiet lever av mørknende løvtrær. Når en grein brekker høyt oppe, dannes det ofte et hull med råde i, der larvene kan bo nokså trygt. Derfor har de voksne fluene heller ikke noe nede på vårt nivå å gjøre, annet enn å skaffe seg mat på hagtornens overdådige blomsterskrud. Som voksne flyr de vanligvis høyt på blomstrende busker og trær, og ikke her nede på bakken, hvor vi går omkring. Derfor er det mulig at den har

en mye større utbredelse enn vi har klart å kartlegge hittil, for den ligner utrolig på en humle. Kanskje det nye fokuset på humler kan avsløre flere steder hvor den holder til.

Hektisk pollineringsaktivitet

I mellomtiden kan vi se nøye på andre humler - både ekte og falske. For eksempel flyr blomsterflua *Criorhina ranunculi* fra selje til selje tidlig på våren. Den er svart, med gul bakkroppsspiss. Hvis du får øye på den nå, i hektisk pollineringsaktivitet på seljene rundt Østensjøvannet, vil jeg sette stor pris på å få vite det.

Humlene nærmest sjangler av sted

Men hvordan skal du vite at det ikke er en vanlig humle? Se nøye. Humlene har lange antenner (følehorn), som har en knekk på midten. Mens fluer har korte, små antenner uten knekk. Humlene er bier, og bier er veps. Så de har «vepsetalje», det vil si at bakkroppen bare så vidt henger fast i brystet. Dette er kanskje ikke så lett å se, på grunn av pelsen. Og sist, men ikke minst: Fluer har bare to vinger. Bakvingene er hos alle fluer omdannet til «svingkøller», to små organer som fungerer som gyroskop, og hjelper fluene til å holde balansen når de flyr. Derfor flyr fluene så raskt og presist, mens humlene nærmest sjangler av sted - selv om de har fire vinger. Men det er ikke lett å se heller, fordi for- og bakvingene er koblet sammen med en sinnrik mekanisme av stive hår, for å utnytte den samlede vingeflaten til å fly med.

Så se nøye etter! Det er forutsetningen for å se noe spennende. Og det vokser hagtorn både på Østensjø og på Abildsø. Den blomstrer i juni. Hvem vet hva som kan søke seg dit for et måltid med pollen eller nektar?

BOLIGBYGGING VED ETERFABRIKKEN

Den gamle fabrikktomten er solgt til eiendomsutvikleren JM Norge AS som ønsker stortilt boligbygging med opptil 8-etasjes blokker. Mange har protestert og det er forventet at en ny plan blir lagt ut til høring denne sommeren.

TEKST AMUND KVEIM – FOTO LEIF-DAN BIRKEMOE

Sårbar natur

Fra Østensjøvannets Venners side har vi i våre høringsuttalelser pekt på at den grønne skrenten ned mot kolonihagene er en viktig del av landskapsbildet og bør bevares. Videre er vi bekymret for en eventuell ny innkjøring til området fra Eterveien rett sør for Bølerbekken. Dette området har en verdifull og sårbar natur (klassifisert som naturtype A), og her holder f.eks. fossefall og spissnutefrosk til. Det fornuftige ville derfor være å beholde disponentboligen (Eterveien 10) med tilhørende hageanlegg som en naturlig avslutning og buffer mot naturområdene i nord.

Fyrhuset

Byantikvaren har foretatt en vurdering av hele fabrikkkanlegget og har ført opp fyrhuset (det lille huset med skorstein), fabrikkbygningen fra 1900 med tilbygg samt direktørboligen på den gule liste. De mener at disponentboligen ikke har slike kvaliteter og vil derfor ikke motsette seg rivning av denne. Vi er av den oppfatning at disponentboligen med hageanlegg har historiefortellende elementer og at bygningsmassen i dette tilfellet bevares sammen i det det landskap de ble oppført. Vi venter derfor med spenning på hva det endelige forslaget fra utbygger blir.

Byantikvaren har foretatt en vurdering av hele fabrikkkanlegget og har ført opp fyrhuset, det lille huset med skorstein, på den gule liste.

Grafisk & Gaver AS

Profilering - Gaver - Tekstil
Trykksaker - Skilt - Stempler

Ryensvingen 11, 0680 Oslo
22 28 43 00 - grafisk-gaver.no

Sothøna

Shell / 7-Eleven Ryen Enebakkvn. 135, 0680 Oslo Tlf: 22 19 17 26 NY VASKEMASKIN		 Det siste skrik? Nei, ikke Munchs siste skrik. Heller ikke siste skrik fra Paris. Det gjelder hettemåkas siste skrik. De siste 25 årene har bestanden av hettemåke i indre Oslofjord gått ned med 88 prosent. En tredjedel av våre norske fuglearter står på den nasjonale rødlista over trua arter. Vi kan ikke vente på hettemåkas siste skrik – da er det for sent! Du kan hjelpe oss med å verne om naturen og fuglelivet. Meld deg inn i NOF OA nå. Ikke vent til det er for sent. Norsk Ornitologisk Forening, avd. Oslo og Akershus nofoa.no – Vi tar fuglevern på alvor! BirdLife INTERNATIONAL NORSK ORNITOLOGISK FORENING
LAMBERTSETER UR & OPTIKK Synsundersøkelse Briller • Kontaktlinser Tlf.: 22 28 02 41	 MØR-INGERS CATERING Selskapsmat Tlf. 22 67 64 90	
 BERGERSSEN BERGERSSEN FLIS Bergersen Flis Butikk/utstilling Åpningstider: Man-Fre 09-18, Tor 09-19 og Lør 10-15 Enebakkveien 123, Pb. 218 Manglerud, 0612 Oslo Tlf: 23 30 49 00, Fax: 23 30 49 01	 MATHUSET Jacobs PÅ HOLTET Tlf. 22 28 58 58 FAX 22 28 58 68 ENEBAKKVN. 145, 1178 OSLO	

Østensjø Rotary er åpen for flere medlemmer

Rotary er den ledende yrkesorganisasjonen i verden.

Vi har hyggelige og interessante møter hvor du treffer Rotaryanere fra flere yrker. Det vil gi deg:

- * Egenutvikling
- * Nettverksbygging
- * Internasjonal forståelse

Rotary er en internasjonal organisasjon og vårt formål er:

1. Å utvikle vennskap som grunnlag for å gagne andre.
2. Å stille høye etiske krav i vårt yrkesliv, vise respekt for alt nyttig arbeid og bruke hver enkelt rotaryaners yrke som mulighet til å gagne samfunnet.
3. Å gagne andre i privatliv, yrke og samfunnsliv.
4. Å arbeide for internasjonal forståelse, samhold og fred gjennom et verdensomspennende fellesskap av personer fra forskjellige yrker forenet i idealet om å gagne andre.

Vil du vite mer om oss?

Østensjø Rotary Klubb har møter på Oppsal Samfunnshus hver onsdag kl. 18.45–20.00.

Påmelding kan gjøres på e-post:
2310.rk12895@rotary.no

Ta gjerne en titt på vår hjemmeside:
www.ostensjo.rotary.no

Rotarys motto er, "service above self"

ØSTENSJØVANNETS VENNER TAKKER VÅRE ANNONSØRER SOM GJØR DET MULIG Å UTGI SOTHØNA

Nytt bad!

22 76 15 70

Din lokale fagbedrift
med lang erfaring.

Hos oss finner
du kvalitetsbad!

Ring oss for tilbud, gode
råd og veiledning.

Comfort Bryn AS
ROGER HAGEN
Østensjøveien 60, Oslo

OPPSAL SAMFUNNSHUS SELSKAPS - OG MØTELOKALER

I
bydelens
hjerter

Vetlandsvn. 99/101 - 0685 Oslo

Tlf. 23 12 65 40

Lyse og trivelige selskaps- møte- og
konferanselokaler til leie på dag og
kveld. Vi har lokalalternativer som
kan dekke fra 10 til 150 personer.

www.oppvalsamfunnshus.no

GRASROT
ANDELEN

Gjennom Norsk Tipping kan du være med og støtte Østensjøvannets Venner - uten at det koster deg et øre!

Er du registrert spiller hos Norsk Tipping kan du
be om at Østensjøvannets Venner mottar 5% av
alle beløp du spiller for. Be din kommisjonær
hjelpe deg neste gang du spiller

Du kan også gå inn på våre hjemmesider
(www.ostensjovannet.no) og skrive ut strekkoden
til høyre. Den leverer du din kommisjonær (stedet
du spiller) som ordner resten for deg. Dersom
du allerede har registrert en annen mottaker av
Grasrotandelen, er det fortsatt mulig å endre
dette slik at Østensjøvannets Venner i fremtiden
blir mottaker.

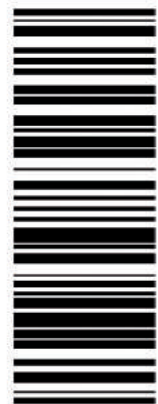
I samarbeid
med
Frivillighet
Norge
og Idretts-
forbundet

NORSK TIPPING

ØSTENSJØVANNETS VENNER

Organisasjonsnummer: 983034446

32774983034446

ØSTENSJØVANNETS VENNER TAKKER VÅRE ANNONSØRER SOM GJØR DET MULIG Å UTGI SOTHØNA

 BERGERSEN vann og varme Ryenstubben 7, 0679 Oslo Tlf. 22 76 70 20 Fax.: 22 76 70 01 E-post: bjorn.bergersen@bergersenvv.no	DROGSETH Blikkenslageri AS Verkseier Furulundsvei 22 Tlf.: 22 32 32 50 www.drogseth.no	life HELSEBODEN Oppsal Senter, Tlf. 22 27 87 40 Lambertseter Senter Tlf. 22 74 77 12
 FURULUND A/S Lambertseter - Cecilie Thoresensvei 5 c, 1153 Oslo Stort utvalg i glassmestertjenester og innramming Tlf.: 22 28 04 90 E-post: post@furulund.no - www.furulund.no	 OBOS Som medlem har du alle fordelene Tlf.: 22 86 55 00	
BØLER BRILLESENTER & UR A/S Ta en optisk synsprøve for briller og kontaktlinser Bøler Brillesenter & Ur A/S Bøler senter, tlf. 22 26 22 68	Ingus biloppretting & lakkering as Bilskadesenteret på Ryen Ryensvingen 2-4 ing A, 0680 Oslo Tlf 23 06 05 00 • Fax. 23 06 05 01	
 GLASS EKSPERTEN HENTER OG BRINGER BØLER SENTER Bølerlia 2 Tlf 2226525 30% på innramming	MENY MANGLERUD MANGLERUD SENTER Åpningstider: Man. fre. kl. 8-20 Lørdag kl. 9-18	Multiconsult

Hjellnes Consult as
– din tverrfaglige partner

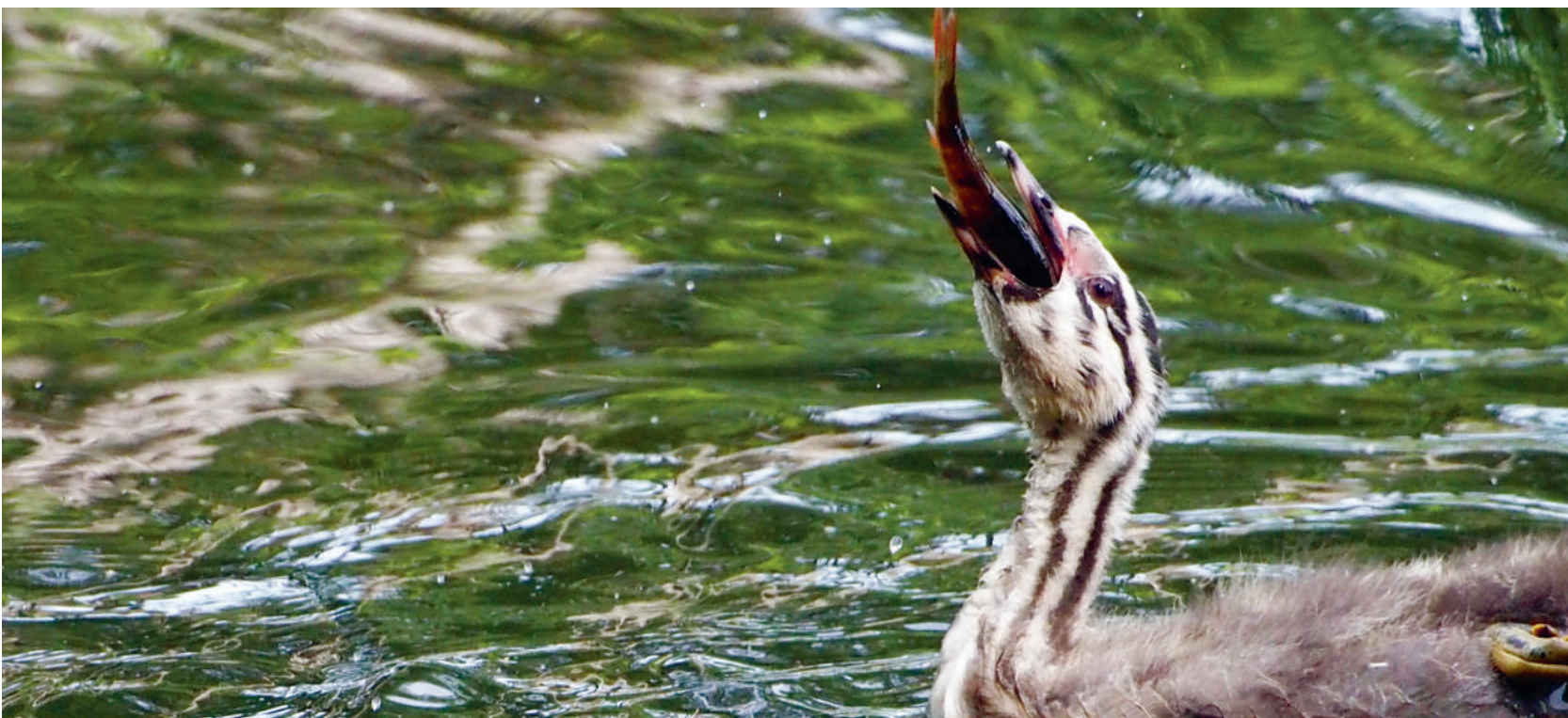
Hjellnes Consult as
har prosjektert gangbrua
ved parkeringsplassen
ved Østensjøvannet

Plogveien 1, 0679 Oslo
Tlf: 22 57 48 00
E-post: post@hjellnesconsult.no
www.hjellnesconsult.no

Ettersendes ikke ved varig
adresseforandring, men returneres
med opplysninger om riktig adresse.
Returadresse: ØVV, Pb. 77 Oppsal, 0619 Oslo

Fiskespisende fugl har god tilgang på mat i Østensjøvannet. Universitet i Oslo gjennomførte en fiskeundersøkelse høsten 2014 som bekrefter stor forekomst av abbor. Toppdykkeren er en av fuglene som tar for seg av matfatet. Bildet er tatt 13. april 2015 på vannets vestsida mellom Bølerbekken og Bekkasinnmyra. Foto: Dag T. Silseth, NN/Biofoto.

En toppdykkerunge har fått en abbor fra foreldrene og sluker hele fisken. Foto: Anne Kari Norland, 17.06.2014.